

Factors of Successful Completion of the Doctoral Course Based on the Students Lived Experiences

Negar Sadat Tabataba¹, Matin Sadat Kazemi², Ahmad Reza Nasr Esfahani³

1. Ph.D. Student of Educational Planning, Faculty of Educational Sciences & Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran, Email: negartabataba1375@gmail.com

2. Ph.D. Student of Educational Planning, Faculty of Educational Sciences & Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran; (Corresponding Author), Email: matinkazemy61@gmail.com

3. Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences & Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran, Email: arnasr@edu.ui.ac.i

Article Info	ABSTRACT
Article Type: Research Article Received: 2025.03.27 Received in revised form: 2025.07.27 Accepted: 2025.08.31 Published online: 2025.09.24	Objective: This study aimed to investigate the lived experiences of doctoral students and identify factors affecting the successful completion of this course. Methods: The present study was qualitative and conducted with a phenomenological approach. Semi-structured interviews were used to collect data. Participants included students who were either in the final stages of their doctoral studies or had completed this stage. Sampling was carried out using a purposive and snowball method and continued until theoretical saturation was reached; ultimately, 38 people were interviewed. Results: The results showed that several factors play a role in successfully completing a doctoral degree. These factors included: interest in the university, having a research spirit, a desire to acquire new knowledge and skills, improving one's career and social status, previous acquaintance with professors, the university's academic level, financial facilities and support, the student's physical and mental fitness, studying new articles, participating in seminars, continuous attendance in classes, choosing an appropriate and practical topic for the thesis, mastering research methods and proposal writing, benefiting from capable professors, and being supported by a strong research team. Students considered these factors important for successfully completing their doctoral program. Conclusion: Based on the findings, active participation in seminars and conferences, establishing academic relationships with professors and friendly relationships with classmates, strengthening dissertation writing skills, and dedicating sufficient time to activities and projects can increase the likelihood of students' success in completing their doctoral program. Keywords: Success factors, Lived experiences, PhD course, Doctoral students

Cite this article: Tabataba, Negar Sadat; Kazemi, Matin Sadat; Nasr Esfahani, Ahmad Reza (2025). Factors of Successful Completion of the Doctoral Course Based on the Students Lived Experiences. *Higher Education Letter*, 18(71), 41-76 DOI: 10.22034/hel.2025.2014932.1928

© The Author(s).

Publisher: Institute for Research & Planning in Higher Education & National Organization of Educational Testing (NOET)

عوامل گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری بر اساس تجارب زیسته دانشجویان

نگارالسادات طباطبائی^۱، متین السادات کاظمی^۲، احمد رضا نصر اصفهانی^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه: negartabataba1375@gmail.com
۲. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران؛ (نویسنده مسئول)، رایانامه: matinkazemy61@gmail.com
۳. استاد گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه: arnasr@edu.ui.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

هدف: این پژوهش با هدف بررسی تجارب زیسته دانشجویان مقطع دکتری و شناسایی عوامل مؤثر بر گذراندن موفقیت آمیز این دوره انجام گرفته است.

روش پژوهش: مطالعه حاضر کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی انجام گرفت. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. مشارکت کنندگان شامل دانشجویانی بودند که یا در مرحله پایانی دوره دکتری قرار داشتند یا این مقطع را به پایان رسانده بودند. نمونه‌گیری به شیوه هدفمند و گلوله‌بری صورت گرفت و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت؛ در نهایت ۳۸ نفر مورد مصاحبه قرار گرفتند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد عوامل متعددی در گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری نقش دارند. این عوامل شامل علاقه به دانشگاه، برخورداری از روحیه تحقیق و پژوهش، اشتیاق به کسب دانش و مهارت‌های جدید، ارتقای جایگاه شغلی و اجتماعی، آشنایی قبلی با استادان، سطح علمی دانشگاه، امکانات و حمایت‌های مالی، آمادگی جسمی و ذهنی دانشجویان، مطالعه مقاله‌های جدید، شرکت در سمینارها، حضور مستمر در کلاس‌ها، انتخاب موضوع مناسب و کاربردی برای رساله، تسلط بر روش تحقیق و پروپوزال نویسی، بهره‌مندی از استادان توانمند و همراهی تیم پژوهشی قوی بود. دانشجویان این عوامل را برای گذر موفقیت آمیز از دوره دکتری مهم دانستند.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌ها، حضور فعال در سمینارها و همایش‌ها، برقراری روابط علمی با استادان و روابط دوستانه با همکلاسی‌ها، تقویت مهارت رساله‌نویسی، و اختصاص زمان کافی به فعالیت‌ها و پروژه‌ها می‌تواند احتمال موفقیت دانشجویان در گذر از دوره دکتری را افزایش دهد.

واژه‌های کلیدی: موفقیت تحصیلی، دوره دکتری، تجارب زیسته، دانشجویان دکتری

دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۷

اصلاح: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۹

انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۲

استناد: طباطبائی، نگارالسادات؛ کاظمی، متین السادات؛ نصر اصفهانی، احمد رضا (۱۴۰۴). عوامل گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری با توجه به تجارب زیسته دانشجویان این دوره. نامه آموزش عالی، ۱۸(۷۱)، ۴۱-۷۶. DOI: 10.22034/hel.2025.2014932.1928

ناشر: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و سازمان سنجش آموزش کشور حق مؤلف © نویسندگان.

مقدمه

دانشجویان، به‌عنوان منابع معنوی جامعه و آینده‌سازان کشور، نیروهایی برگزیده از نظر استعداد، خلاقیت و پشتکار هستند. پیشرفت تحصیلی و موفقیت در زندگی مستلزم برخورداری دانشجویان از آرامش و امنیت خاطر در تمامی ابعاد زندگی است. از سوی دیگر، جامعه و به‌ویژه دانشگاه در قبال سرنوشت، رشد و تکامل دانشجویان مسئولیت دارند. بنابراین، یکی از ملاک‌های سنجش کارایی نظام آموزشی در دانشگاه، میزان پیشرفت و موفقیت تحصیلی دانشجویان است (کشمیری و سجادی، ۱۳۹۹). در همین راستا، یکی از اهداف مهم دانشجویان در مقطع دکتری، گذراندن موفقیت‌آمیز این دوره و دریافت مدرک دکتری است (اسپولدینگ و راکینسون-زاپکیو^۱، ۲۰۱۲).

در سال‌های اخیر، اصلاح برنامه‌های دوره دکتری در دستور کار سیاست‌گذاران بسیاری از کشورهای جهان قرار گرفته است. بر این اساس، دولت‌ها و به‌ویژه کمیسیون اروپا، دانشگاه‌ها را تشویق کرده‌اند تا تعداد مدارک دکتری اعطا شده را افزایش دهند، بهترین استعدادهای بین‌المللی را برای آموزش پژوهشی جذب کنند و این دوره را به‌گونه‌ای ساختار دهند که فارغ‌التحصیلان دکتری، مهارت‌ها و صلاحیت‌های لازم برای فعالیت در بازارهای کار آکادمیک و غیرآکادمیک را دارا باشند. در عین حال، مسائل کیفی در آموزش و پرورش دکتری نیز در مرکز بحث‌ها و سیاست‌گذاری‌ها قرار گرفته‌اند تا روند اعطای مدرک دکتری با چالش مواجه نشود (پسلت^۲، ۲۰۱۵).

فرسایش دانشجویان دکتری در مؤسسات آموزش عالی طی سال‌هایی از نگرانی‌های جدی بوده است. تحقیقات نشان می‌دهند که نزدیک به ۵۰ درصد از دانشجویانی که در دوره‌های دکتری ثبت‌نام می‌کنند، موفق به اتمام دوره نمی‌شوند (جونز و همکاران^۳، ۲۰۱۹؛ علی و کوهون^۴، ۲۰۰۷؛ یانگ^۵، ۲۰۰۵). علاوه بر این، طبق مطالعات دیگر، حدود ۴۰ تا ۶۰ درصد دانشجویان در اخذ مدرک دکتری با شکست مواجه می‌شوند (برلسون^۶، ۱۹۶۰؛ بوون و رودنستین^۷، ۱۹۹۲؛ اسپولدینگ و راکینسون-زاپکیو^۱، ۲۰۱۲). دانشجویان دکتری به دلیل عواملی مانند مسئولیت‌های خانوادگی، سن، اشتغال، فقدان فرصت برای تعامل با استادان و سایر محدودیت‌ها در گذراندن دوره با چالش مواجه می‌شوند. علاوه بر این، ویژگی‌های فردی دانشجو (مانند سن، جنسیت، توانایی‌ها، تجربیات آموزشی پیشین و طبقه اجتماعی)، تعهدات بیرونی (مسئولیت‌های کاری و خانوادگی)، اهداف فردی (تحصیلی و شغلی)، منابع مالی (نوع و میزان کمک مالی) و نوع مشارکت در تحصیلات تکمیلی (تمام‌وقت یا نیمه‌وقت) می‌توانند بر موفقیت دانشجویان در دوره دکتری تأثیرگذار باشند (گیتینگز و همکاران^۸، ۲۰۱۸). تکمیل دوره

1. Spaulding & Rockinson-Szapkw
2. Posselt
3. Jones et al.
4. Ali & Kohun
5. Young
6. Berelson
7. Bowen & Rudenstine
8. Gittings et al.

دکتری با کسب شایستگی‌های لازم، که متأثر از شیوه‌های توسعه و ماهیت برنامه‌های آموزشی است، اهمیت ویژه‌ای دارد (تانبول^۱، ۲۰۱۴). تعداد داوطلبانی که با موفقیت تحصیلات خود را به پایان می‌رسانند، نه تنها بر پیشرفت شغلی خود بلکه بر توسعه جامعه نیز تأثیر مثبت دارند. در نتیجه، انتظار می‌رود فارغ‌التحصیلان موفق دوره دکتری، محققانی آموزش دیده‌تر باشند و به دنبال شغل‌هایی خارج از دانشگاه و مؤسسات تحقیقاتی بروند. مرتبط بودن موضوعات پژوهشی و دستیابی به مهارت‌ها و توانایی‌های قابل انتقال برای بازار کار غیرآکادمیک، در حال حاضر یکی از چالش‌های کلیدی در آموزش دکتری محسوب می‌شود (آربیدن و همکاران^۲، ۲۰۱۹). مطالعات نشان می‌دهند که دانشجویان دوره دکتری در گذراندن موفقیت‌آمیز این دوره با چالش‌ها و مسائل متعددی روبه‌رو هستند. در این راستا، اصغری و نعمتی (۱۳۹۵) چالش‌های کیفیت علمی رساله‌های دوره دکتری را بررسی کردند. نتایج این پژوهش نشان داد که دانشجویان در نگارش رساله با کیفیت با مشکلاتی روبه‌رو هستند که مانع موفقیت آنها در تدوین رساله اثربخش و گذراندن موفقیت‌آمیز دوره دکتری می‌شود. همچنین، سموعی و همکاران (۱۴۰۲) چالش‌های مرتبط با آزمون جامع دکتری تخصصی را مورد بررسی قرار دادند و یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری‌ها، محدودیت‌های قانونی و برنامه‌ریزی‌های ضعیف عواملی هستند که در موفقیت دانشجویان در گذراندن دوره دکتری تأثیر می‌گذارند.

با توجه به اهمیت دوره دکتری در نظام آموزش عالی ایران و نقش آن در ارتقا و پیشرفت جامعه، همچنین با توجه به چالش‌ها و مشکلات دانشجویان در گذراندن موفقیت‌آمیز این دوره و کمبود تحقیقات داخلی در این حوزه، ضرورت انجام مطالعات پژوهشی در این زمینه بیش از پیش آشکار می‌شود. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف دستیابی به درکی جامع از تجربه دانشجویان دوره دکتری و تمرکز بر تکمیل موفقیت‌آمیز این دوره انجام گرفته است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

دلایل داوطلبان برای ورود به دوره دکتری

عوامل متعددی بر انگیزه دانشجویان برای تحصیل در مقطع دکتری تأثیرگذار هستند. در پژوهش‌های اخیر، خانواده و دوستان، انگیزه درونی، تأثیر استاد، تجربه پژوهشی و پیشرفت شغلی به عنوان پنج عامل مؤثر بر تصمیم فرد برای ادامه تحصیل در دوره دکتری معرفی شده‌اند. در گذشته، مسائل مربوط به عدالت اجتماعی و هویت بخشی، دانشجویان را به سمت تحصیل در مقطع دکتری سوق می‌داد و این جست‌وجوی عدالت و حقیقت بعدها با میل به دستیابی به اوج دستاوردهای علمی تعدیل شد (پرتوریوس و همکاران^۳، ۲۰۱۹). انگیزه بیرونی و درونی، از عوامل مهم در آمادگی شناختی فرد محسوب می‌شوند. داشتن شغل آکادمیک، کسب عنوان دکتری

1. Tonbul
2. Arbidane et al.
3. Pretorius et al.

و امکان ارتقای شغلی از دلایل اصلی افراد برای ادامه تحصیل در مقطع دکتری است. در این میان، انگیزه درونی نقش کلیدی در ترغیب دانشجویان برای پیگیری روند دکتری ایفا می کند (سید محمد و همکاران، ۲۰۱۹). در پیشینه پژوهش های بررسی شده، حاجی حیدری و همکاران (۱۳۹۴) به مقایسه رسالت ها و اهداف دوره های دکتری تخصصی در ایران و برخی کشورهای جهان پرداختند. نتایج نشان می دهد که بیشترین تمرکز اهداف و رسالت های دوره های دکتری در ایران و دانشگاه های دیگر کشورها بر کارکرد پژوهشی این دوره ها، تولید علم، گسترش مرزهای دانش و تربیت نیروی انسانی برای ایفای نقش به عنوان مدرس دانشگاه و پژوهشگر است. در حالی که بسیاری از دانشگاه های جهان، کسب مهارت های مختلفی چون رهبری علمی، نقد و داوری آثار علمی، کار گروهی، ارتباط و تدریس مؤثر، نگارش آثار علمی و کارآفرینی را نیز از اهداف دوره دکتری عنوان کرده اند، اما در ایران توجه به این آموزش ها کمتر در برنامه ریزی و هدف گذاری ها مورد توجه قرار گرفته است. ایمان زاده و همکاران (۱۳۹۸) در راستای عدم تمایل افراد برای ادامه تحصیل در مقطع دکتری به بررسی تجربیات فارغ التحصیلان تحصیلات تکمیلی دختر دانشگاه تبریز از احساس پوچی و بی معنایی پرداختند. نتایج نشان داد که مهم ترین دلایل این احساسات شامل ناامیدی به دلیل نبود شغل، احساس حقارت، بلا تکلیفی و بی هدفی، احساس بازنده بودن و نبود انگیزه زندگی به دلیل عدم تأثیر تحصیل بر آینده شغلی و بازار کار بوده است.

آموزش در دوره دکتری و راه های موفقیت در آن

این مطلب مورد تأیید است که افراد دارای مدرک دکتری باید صاحب فلسفه و اجتهاد علمی باشند تا بتوانند در پایان دوره دکتری، اثری ماندگار و مستقل خلق کنند که سهم قابل توجهی در توسعه دانش بشری باشد (مشیرزاده، ۱۳۹۸). تسلط بر فلسفه و اجتهاد علمی توانایی نقد و تحلیل دانشجویان دکتری را ارتقا می دهد و به آنها در خلق آثار ارزشمند با بهره گیری از دانش عمیق و گسترده کمک می کند. از این رو، اهمیت آموزش در این حوزه برای دارندگان مدرک دکتری کاملاً مشهود است. آموزش در دوره دکتری تغییر هویت فرد را به همراه دارد. این تغییر هویت شامل دو بعد حرفه ای و اجتماعی می شود. حرفه ای شدن فرایندی است که طی آن دانشجویان دکتری مهارت ها، ارزش ها و هنجارهای لازم برای یک حرفه را کسب می کنند و جامعه پذیری، فرایند پذیرش آن ارزش ها، هنجارها و نقش های حرفه ای است که رفتار حرفه ای را در محیط های تحصیلی نهادینه می سازد. دانشجویان دکتری در مسیر دریافت مدرک، تغییرات فکری و اجتماعی را تجربه می کنند (ما، ۲۰۱۸). بنابراین، لازم است آموزش ها به گونه ای طراحی شوند که علاوه بر حرفه ای شدن، جامعه پذیری دانشجویان را نیز به دنبال داشته باشند.

دوره های نوظهور دکتری تخصصی با ویژگی هایی متمایز نسبت به گذشته در دانشگاه های معتبر جهان در حال شکل گیری هستند. در این دوره ها، مدل های آموزشی از قالب ملی خارج شده و ماهیتی بین المللی یافته اند.

خروجی‌های این دوره‌ها دیگر تنها متکی به تلاش فردی دانشجوی دکتری با همراهی استادان راهنما و مشاور نیست؛ بلکه پژوهش‌های تیمی با حضور دو یا چند دانشجو و چندین استاد خبره در زمینه‌های مختلف شکل می‌گیرد. انجام پژوهش‌های دقیق و پروژه‌های بزرگ نیازمند تجهیزات و امکانات پیشرفته است که بسیاری از دانشگاه‌ها فاقد آن هستند. بنابراین، در شیوه نوین، زمینه بهره‌گیری از ظرفیت مؤسسات بزرگ پژوهشی فراهم شده و احتمال جذب منابع متعدد سرمایه‌گذاری برای اجرای ایده‌های نوآورانه افزایش یافته است (انسانگانویماننا^۱، ۲۰۱۸). مطالعات متعدد نشان می‌دهد که پیشرفت شغلی دارندگان مدرک دکتری به‌طور قابل توجهی سریع‌تر از دارندگان سایر مدارک تحصیلی است. با این حال، بسیاری از دانشگاه‌ها به‌خوبی آگاه هستند که انتقال از بازار کار آکادمیک به حوزه‌های غیر آکادمیک نیازمند تسهیل و برنامه‌ریزی است و داوطلبان دکتری باید برای این تغییر مسیر آماده شوند. از این‌رو، علاوه بر مهارت‌های پژوهشی، توسعه شایستگی‌ها و مهارت‌های عمومی نیز ضروری است (تضمین کیفیت^۲، ۲۰۱۳). در دوره دکتری، میزان درگیری و مشارکت دانشجویان با برنامه آموزشی خود، از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های یادگیری محسوب می‌شود و نقش کلیدی در کسب آمادگی‌های علمی و عملی دارد (تقوی قره‌بلاغ و همکاران، ۱۳۹۳). از جمله توانمندی‌های مورد انتظار در این مقطع می‌توان به تفکر سطح بالا در تحقیقات، توانایی تولید متون آکادمیک، انجام تحلیل‌های آماری، استدلال علمی، برخورداری از دانش گسترده و به‌روز در حوزه‌های تخصصی و نیز مهارت بهره‌گیری از آخرین ابزارهای فناوری پژوهش اشاره کرد. به همین دلیل، داوطلبان دوره دکتری باید توانایی بالایی در خواندن و نوشتن علمی داشته باشند؛ در غیر این صورت با موانع جدی در مسیر تحصیل خود مواجه خواهند شد (سید محمد و همکاران، ۲۰۱۹).

در سال‌های اخیر، افزایش آگاهی دانشجویان و مدیران دانشگاه‌ها نسبت به ضرورت کسب مهارت‌های بین‌رشته‌ای و عمومی، منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی متنوع برای دانشجویان دکتری شده است. این برنامه‌ها شامل سمینارها، کارگاه‌های تخصصی، آموزش مهارت‌های ارائه، شبکه‌سازی و طیف گسترده‌ای از مهارت‌های آکادمیک و حرفه‌ای است که برای داوطلبان، هم در طول دوره تحصیل و هم پس از آن، بسیار مفید واقع می‌شود (کاهوساک دکوکس^۳، ۲۰۱۹).

موفقیت دانشجویان در دوره دکتری به عوامل متعددی بستگی دارد که می‌تواند هم از درون فرد و هم از محیط اطراف او ناشی شود (انسانگانویماننا، ۲۰۱۸). در پیشینه پژوهش، دو عامل کلیدی که نقش مهمی در موفقیت و تداوم تحصیل دانشجویان دکتری دارند، عبارت‌اند از: کیفیت رابطه استاد راهنما و دانشجو و فراهم‌سازی فرصت‌هایی برای تعامل با سایر دانشجویان دکتری (کریلی و لالیتس^۴، ۲۰۱۹). لیتالین و گوای^۵ (۲۰۱۵)

1. Nsanganwimana
2. Quality Assurance
3. Cahusac de Caux
4. Creely & Laletas
5. Litalien & Guay

نیز حفظ روابط سالم با اعضای هیئت علمی را عاملی اثرگذار بر پیشرفت موفقیت آمیز در تحصیلات تکمیلی شناسایی کرده‌اند (کزای و همکاران^۱، ۲۰۱۵). کیفیت رابطه استاد راهنما و دانشجوی دکتری، احساس تعلق دانشجو، میزان آزادی در انتخاب پروژه و کار روی موضوعی نزدیک به حوزه پژوهشی استاد راهنما، رابطه‌ای مثبت با رضایت تحصیلی و رابطه‌ای منفی با ترک تحصیل دارد. علاوه بر این، تطابق میان دانشجو و استاد راهنما، هم از نظر شخصی - یک رابطه خوب - و هم از نظر علمی، عاملی بسیار مهم در موفقیت دوره دکتری محسوب می‌شود. به بیان دیگر، دانشجوی دکتری زمانی احتمال بیشتری برای پیشرفت دارد که روی موضوعی کار کند که ارتباط نزدیکی با تحقیقات استاد راهنما داشته باشد (ون رویج و همکاران^۲، ۲۰۱۹).

تحقیقات نشان داده‌اند که علاوه بر رابطه استاد راهنما و دانشجو، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و تعامل با همسالان از عوامل کلیدی موفقیت دانشجویان مقطع دکتری محسوب می‌شود (ما، ۲۰۱۸). به طور کلی، پژوهشگران به سه دسته از پیش‌بینی‌کننده‌های موفقیت در دوره دکتری اشاره کرده‌اند: (۱) عوامل نهادی یا محیطی، مانند فرهنگ دپارتمان؛ (۲) عوامل مرتبط با نظارت، همچون کیفیت و کمیت راهنمایی و رابطه استاد راهنما با دانشجو؛ (۳) ویژگی‌های فردی دانشجوی دکتری، شامل ویژگی‌های زمینه‌ای (مانند جنسیت و سن) و ویژگی‌های رفتاری و روان‌شناختی (مانند شخصیت و انگیزه) (ون رویج و همکاران، ۲۰۱۹). بخشی از این تمرکز بر موفقیت، به احساس دگرگونی‌ای مربوط می‌شود که دانشجوی دکتری علی‌رغم محدودیت‌ها و مشکلات تجربه می‌کند. در این میان، یادگیری تحول‌آفرین به معنای گسترش مثبت آگاهی و خودشناسی از طریق درک انتقادی از خویشستن است؛ فرایندی که می‌تواند به بازنگری در نظام‌های اعتقادی، رشد شخصی، بازتعریف اهداف زندگی و حتی تغییر سبک زندگی منجر شود. این نوع یادگیری به‌ویژه بر اهمیت تأمل در تجربه‌های موفق که منجر به تغییر شده‌اند، تأکید دارد. به نظر می‌رسد تمرکز بر «خودشناسی» و «شدن فعال»، مبنایی برای تکمیل موفقیت آمیز دوره دکتری و ورود به حرفه آکادمیک باشد (کریلی و لالیتس، ۲۰۱۹). مورلی^۳ (۲۰۲۱) نیز موفقیت در مقطع دکتری را صرفاً وابسته به سخت‌کوشی و کسب نمرات بالا نمی‌داند، بلکه استقلال و خودمختاری در رفتار دانشجویان را ضامن اصلی موفقیت آنان معرفی می‌کند.

بانو و همکاران^۴ (۲۰۱۸) اصلاح آموزش دکتری در اروپا و چین را بررسی کردند. یافته‌های آنان نشان داد که تحصیلات دکتری دیگر صرفاً در خدمت بازتولید حرفه آکادمیک نیست، بلکه به‌عنوان مدرکی معتبر برای ورود به بخش‌های غیرآکادمیک در اقتصاد دانش بنیان و زمینه‌ساز ایجاد مشاغل حرفه‌ای نیز شناخته می‌شود. انسانگانویماننا (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای با تمرکز بر انگیزه‌های دانشجویان و ادغام اجتماعی-حرفه‌ای، که بر پایه تجربه شخصی او انجام گرفت، به این نتیجه رسید که عوامل تعیین‌کننده موفقیت در دوره دکتری را می‌توان در دو

1. Khozaei
2. van Rooij et al.
3. Morelli
4. Bao et al.

دسته اصلی جای داد: عوامل فردی (از جمله آرزوهای شغلی، علاقه به موضوع پژوهش، انگیزه‌های شخصی و خودغنی‌سازی) و عوامل اجتماعی (مانند کار گروهی، آموزش چندرشته‌ای و ارتباط با مراکز تحقیقاتی بزرگ). آربیدان و همکاران (۲۰۱۹) نیز در پژوهش خود با بررسی مطالعه مؤثر در آموزش دکتری دریافتند که تغییر تمرکز از خروجی پژوهش محور (رساله) به سمت تربیت دانشجویانی توانمند و مجهز به مهارت‌ها و تجارب قابل انتقال در طیف متنوعی از مشاغل صنعتی مهم و ضروری است. همچنین، کرلی و لالیس (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای مبتنی بر تجربه زیسته دانشجویان دکتری دریافتند که تأملات عمیق دانشجو، لذت بردن از فرایند پژوهش و حفظ رفاه شخصی از عواملی هستند که پشتکار دانشجویان را در مراحل دشوار تحصیل تقویت کرده و در نهایت زمینه‌ساز تکمیل موفقیت‌آمیز دوره دکتری می‌شوند.

محصول دوره دکتری

به طور کلی، می‌توان به دو دیدگاه اصلی در خصوص دوره دکتری تخصصی اشاره کرد: دیدگاه محصولی و دیدگاه فرایندی. در دیدگاه محصولی، ملموس‌ترین و عینی‌ترین دستاورد، رساله‌ای است که هر دانشجو موظف است در پایان دوره ارائه دهد و بخش اصلی پژوهش نیز بر همین محصول متمرکز است. در مقابل، در دیدگاه فرایندی، تمرکز از محتوا به سمت کسب شایستگی‌ها و توانمندی‌ها تغییر می‌یابد. در این رویکرد، تأکید بر تجربه‌ها، صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی است که دانشجو در طول مسیر یادگیری و پژوهش کسب می‌کند، نه صرفاً بر محصول نهایی. بنابراین، هدف اصلی این دیدگاه، تربیت پژوهشگرانی مستقل است (حاجی‌حیدری و همکاران، ۱۳۹۵). ما (۲۰۱۸) نوشتن آکادمیک را حیاتی‌ترین مهارت در دوره دکتری می‌دانند و بر این باور است که توسعه این مهارت مستلزم سه نوع دانش است: دانش محتوا، مهارت‌های نوشتاری و دانش بلاغت آکادمیک. پرتوریوس و همکاران (۲۰۱۹) نیز تأکید کرده‌اند که هویت آکادمیک عمده‌تأ از طریق انجام پژوهش شکل می‌گیرد و برای دانشجویان دکتری، بخش مهمی از تجربه پژوهشی در قالب نوشتن آکادمیک محقق می‌شود. بنابراین، می‌توان گفت فرایند نوشتن آکادمیک نقش مهمی در تقویت حس هویت و عاملیت دانشجو دارد. سیامپا و ولف^۱ (۲۰۱۹) نیز در یافته‌های خود به اهمیت سه دسته عامل در حمایت از نوشتار آکادمیک دانشجویان دکتری اشاره کرده‌اند: عوامل درون فردی، به‌ویژه توانایی درگیر شدن در یادگیری خودراهبر؛ عوامل بین فردی، مانند حمایت هم‌تایان و استادان؛ عوامل نهادی، همچون شیوه‌های آموزشی مبتنی بر نوشتار در دانشکده.

دانشجویان مقطع دکتری برای اتمام تحصیلات خود نیازمند انجام یک پروژه تحقیقاتی با عنوان پایان‌نامه هستند. کسانی که در مقطع دکتری تحصیل می‌کنند باید تحقیق کنند و گزارش‌های تحقیقاتی خود را در قالب یک پایان‌نامه بنویسند (مرحبان و همکاران^۲، ۲۰۲۱). با این حال، پایان‌نامه‌نویسی به عنوان تلاشی پیچیده، نباید صرفاً به فرایند نگارش محدود شود، بلکه لازم است تعاملات نظارتی میان استاد راهنما و دانشجو نیز در این مسیر

1. Ciampa & Wolfe

2. Marhaban et al.

مورد توجه قرار گیرد. یکی از مهارت‌های کلیدی در نگارش پایان‌نامه، خودتأملی (تأمل فکورانه) است که باید در طول فرایند پژوهش توسعه یابد. از سوی دیگر، ایدئولوژی چارچوب قدرتمندی است که می‌تواند زمینه‌ساز گفت‌وگویی مداوم باشد، زیرا به دانشجویان اجازه می‌دهد محیط ایدئولوژیک خود و گفتمان‌های معتبر و درونی را که در طول دوره دکتری با آن مواجه هستند، بهتر درک کنند. بدین ترتیب، ایدئولوژی می‌تواند ارتباط میان استاد راهنما و دانشجو را در فرایند نگارش پایان‌نامه تسهیل کند (پرتوریوس و همکاران، ۲۰۱۹). مرجبان و همکاران (۲۰۲۱) چهار دسته راهبرد را در تکمیل موفقیت آمیز پایان‌نامه دکتری مؤثر دانسته‌اند: راهبردهای شناختی؛ شامل فعالیت‌هایی مانند خواندن، خلاصه‌سازی و تمرین نوشتن؛ راهبردهای فراشناختی؛ شامل سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی و نظارت بر کل فرایند نگارش؛ راهبردهای عاطفی؛ شامل حفظ انگیزه بالا، ایجاد احساسات مثبت و داشتن نگرش سازنده برای لذت‌بردن و تداوم نوشتن؛ راهبردهای اجتماعی؛ شامل پرسشگری، بحث و تبادل نظر به‌ویژه با استادان مشاور، همتایان و سایر پژوهشگران.

علاوه بر مهارت‌های نوشتاری و تأکید بر پایان‌نامه‌نویسی به‌عنوان دستاورد اصلی دوره دکتری، باید توجه داشت که در دنیای امروز کسب مهارت‌های قابل انتقال در طول این مقطع اهمیت ویژه‌ای یافته است. زیرا تنها بخشی از فارغ‌التحصیلان دکتری موفق به کسب موقعیت‌های دائمی یا رسمی در دانشگاه‌ها می‌شوند. از این رو، آماده‌سازی دانشجویان برای اشتغال در حوزه‌های غیرآکادمیک به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از فرایند آموزش دکتری در نظر گرفته می‌شود. به‌طور خلاصه، آموزش دکتری دیگر صرفاً معطوف به تربیت «مدیران رشته» نیست، بلکه بر فراهم‌سازی طیفی گسترده‌تر از گزینه‌های شغلی تأکید دارد. این تغییر رویکرد، هم بر افزایش قابلیت استخدام فارغ‌التحصیلان دکتری و هم بر ارتباط نزدیک‌تر پایان‌نامه‌ها با فعالیت‌های تحقیقاتی در صنایع و مشاغل مرتبط دلالت می‌کند (کیم و همکاران، ۲۰۱۸).

سیامپا و ولف (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای با عنوان «آمادگی برای پایان‌نامه‌نویسی از دیدگاه دانشجویان دکتری» نشان دادند که موفقیت در نگارش علمی دانشجویان دکتری تحت تأثیر سه دسته عامل قرار دارد: عوامل درون‌فردی، به‌ویژه توانایی در یادگیری خودراهر؛ عوامل بین‌فردی، مانند حمایت همکلاسان و استادان؛ و عوامل نهادی، از جمله آموزش روش‌های نگارش علمی. سوردلیک و هال^۲ (۲۰۲۰) نیز نقش روند برنامه‌های دکتری بر بهزیستی و انگیزه دانشجویان را بررسی کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که اجزای اصلی دوره دکتری - از جمله طول دوره، آزمون جامع و نگارش پایان‌نامه - ارتباط مستقیمی با سطح رفاه (شامل استرس، افسردگی، رضایت از برنامه و سلامت) و انگیزه دانشجویان دارد. بر اساس یافته‌ها، دانشجویان دکتری بالاترین سطح رفاه و انگیزه درونی را در طول این مقطع تحصیلی گزارش کرده‌اند. با این حال، مرحله آزمون جامع برای اکثر آنان بسیار چالش‌برانگیز بوده و دانشجویان در این مرحله پایین‌ترین میزان سلامت روانی و انگیزه را تجربه کرده‌اند.

1. Kehm et al.
2. Sverdlik & Hall

بررسی پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مقطع دکتری، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دوره‌های نظام آموزش عالی، نسبت به سایر مقاطع کمتر مورد توجه قرار گرفته و تحقیقات اندکی به‌ویژه در داخل کشور در این زمینه انجام شده است. در حالی که اتمام موفقیت‌آمیز دوره دکتری یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های دانشجویان محسوب می‌شود و عوامل متعددی بر گذراندن این مقطع و اخذ مدرک دکتری تأثیرگذارند. بر اساس پژوهش‌های داخلی، عواملی همچون احساس پوچی و بی‌معنایی، نبود شغل، بلا تکلیفی، بی‌هدفی و کاهش انگیزه ناشی از تأثیر نداشتن تحصیل بر آینده شغلی و بازار کار، از جمله موانع اصلی موفقیت دانشجویان دکتری هستند. در مقابل، یافته‌های پژوهش‌های خارجی نشان می‌دهد که عواملی نظیر آرزوهای شغلی، علاقه به موضوع، انگیزه‌های فردی و خوددغنی‌سازی (به‌عنوان عوامل فردی)، و نیز کار گروهی و ارتباط با مراکز تحقیقاتی بزرگ (به‌عنوان عوامل اجتماعی) در موفقیت این مقطع نقش مهمی ایفا می‌کنند. علاوه بر این، عواملی همچون لذت بردن از فرایند تحقیق، برخورداری از رفاه شخصی، و حمایت همکلاسان و استادان نیز در موفقیت تحصیلات دکتری تأثیرگذار هستند. با توجه به اهمیت بالای دوره دکتری در نظام آموزش عالی، لازم است مسائل مربوط به کیفیت آموزش، عبور موفقیت‌آمیز دانشجویان از این دوره و رضایت آنها، و در نهایت ارائه یک محصول علمی مفید که بتواند در پیشبرد اهداف آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه مؤثر باشد، مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا، بررسی دیدگاه‌ها و تجارب زیسته دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دوره دکتری در خصوص چالش‌ها، موانع و راهکارهای موجود می‌تواند مسیر روشن‌تر و هموارتری را برای علاقه‌مندان به ورود به دوره دکتری ترسیم نماید. بنابراین، در این پژوهش، پرسش‌های زیر در خصوص مسائل و چالش‌های دوره دکتری مورد بررسی قرار می‌گیرند:

- ۱- دلایل داوطلبان برای ورود به دوره دکتری چیست؟
- ۲- ملاک‌های انتخاب دانشگاه توسط داوطلبان کدام‌اند؟
- ۳- راهکارهای گذراندن موفقیت‌آمیز دوره دکتری چه هستند؟
- ۴- نحوه نگارش یک رساله باکیفیت که هم برای جامعه مفید باشد هم برای فرد، چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر روش، کیفی است و با رویکرد پدیدارشناسی انجام گرفته است. استفاده از این رویکرد می‌تواند چارچوبی جدید برای دسترسی به واقعیت ناب پدیده‌ها فراهم کند و نگرشی ذهنی و سیستماتیک برای توصیف عمیق تجربیات زندگی و معنا دادن به آنها ارائه دهد. به گفته مورس^۱، «یکی از مزایای این روش این است که در آن هیچ متغیری دستکاری نمی‌شود و هیچ یک از متغیرهای زمینه‌ای کنترل نمی‌گردد». در این روش، داده‌های کیفی از طریق مشاهده عمیق پدیده‌ها به دست می‌آید و پژوهشگر می‌تواند تعریفی گسترده از یک پدیده ارائه دهد که تقریباً تمام وقایع تجربه‌شده افراد را در بر می‌گیرد. در واقع، پدیدارشناسی به پژوهشگر

1. Mors

امکان می‌دهد معنا و ماهیت تجربه‌های زیسته (تجارب مستقیم و شخصی هر فرد) را از پدیده‌های جهان بهتر بشناسد (به نقل از پروری، ۱۳۹۸). بنابراین، پدیدارشناسی اساساً مطالعه تجربه زیسته یا جهان زندگی است. این رویکرد به جهان آن‌چنان که توسط فرد زیسته می‌شود توجه دارد، نه به جهان یا واقعیتی که مستقل از انسان وجود دارد. پدیدارشناسی تلاش می‌کند معانی را همان‌گونه که در زندگی روزمره تجربه می‌شوند، آشکار نماید (امامی سیگارودی و همکاران، ۱۳۹۱؛ پرهیزگار و همکاران، ۱۳۹۹).

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. در بخش کتابخانه‌ای، منابع نظری مرتبط با موضوع پژوهش شامل سایت‌های معتبر، پژوهش‌های پیشین و سایر منابع در دسترس بررسی شد. در بخش میدانی، به منظور دستیابی به تجارب زیسته و دیدگاه‌های دست‌اول، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام گرفت. هدف اصلی این مصاحبه‌ها بررسی دیدگاه مشارکت‌کنندگان درباره تحصیل در مقطع دکتری و شرایط آن بود. با کسب رضایت از مشارکت‌کنندگان، مصاحبه‌ها ضبط و سپس مکتوب شد تا در مراحل بعدی تحلیل شوند. زمان و مکان برگزاری مصاحبه‌ها متناسب با شرایط و آسایش مشارکت‌کنندگان تعیین شد. بیشتر افراد شرکت‌کننده دانشجویان سال دوم به بعد یا فارغ‌التحصیلان مقطع دکتری در دانشگاه‌های دولتی و معتبر بودند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی استفاده شد. فرایند نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت و در نهایت ۳۸ نفر مورد مصاحبه قرار گرفتند. مشخصات آنان در جدول (۱) آمده است. به منظور رعایت اصول اخلاقی پژوهش، پیش از آغاز مصاحبه اهداف مطالعه به‌طور شفاف برای افراد توضیح داده شد و رضایت ایشان برای مشارکت، ضبط صدا و استفاده پژوهشی از داده‌ها اخذ گردید. در آغاز هر مصاحبه نیز معرفی کوتاهی انجام و هدف مطالعه بیان شد و سپس پرسش‌های پژوهش مطابق با موضوع و اهداف طرح مطرح گردید.

با توجه به اینکه داده‌ها از طریق دو روش ضبط صدا و یادداشت برداری (تأکید بر ضبط صدا) گردآوری شد، برای تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده، ابتدا فایل‌های صوتی مصاحبه‌ها به‌صورت کلمه‌به‌کلمه و دقیق پیاده‌سازی شد. سپس، متن مصاحبه‌ها چندین بار خوانده شد تا از این طریق درک بهتری از مصاحبه‌ها به دست آید. در گام بعدی متن‌ها مجدداً خوانده شد و کلمات و عبارات‌هایی که بیانگر تجربیات مرتبط با موضوع پژوهش بودند، علامت‌گذاری و استخراج شدند. این معانی به‌تدریج کدگذاری و کدهای اولیه چندین بار بازبینی شد تا در نهایت در قالب مضامین اصلی و فرعی سازمان‌دهی گردید. به منظور افزایش دقت و اصلاح دسته‌بندی‌ها، مضامین استخراج‌شده بار دیگر بررسی و بازبینی شد تا مضامین اصلی و فرعی نهایی مشخص شوند. برای اطمینان از اعتمادپذیری یافته‌ها، گزارش فرایند تحلیل به مشارکت‌کنندگان ارائه گردید و نظرات آنان در اصلاح کدگذاری‌ها اعمال شد. همچنین، دیدگاه‌های دو تن از استادان برنامه‌ریزی درسی و اعضای هیئت علمی دانشگاه اصفهان نیز بررسی و از پیشنهادهای آنان در بازنگری مضامین استفاده شد.

جدول (۱) اطلاعات جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان بر حسب رشته و جنسیت

ردیف	رشته	تعداد خانم	تعداد آقا
۱	علوم انسانی	۱۳	۱۲
۲	علوم ریاضی	۱	۵
۳	علوم تجربی	۷	۰

جدول (۲) فهرست مشخصات فردی مصاحبه‌شوندگان بر اساس رشته، دانشگاه و جنسیت

ردیف	رشته	دانشگاه	جنسیت	رشته	دانشگاه	ردیف
۱	تکنولوژی آموزشی	علامه طباطبایی	خانم	۲۰	مدیریت استراتژیک	تهران
۲	تکنولوژی آموزشی	علامه طباطبایی	خانم	۲۱	مدیریت آموزشی	اصفهان
۳	تکنولوژی آموزشی	تربیت مدرس	خانم	۲۲	مدیریت آموزشی	اصفهان
۴	تکنولوژی آموزشی	علامه طباطبایی	آقا	۲۳	مدیریت گردشگری	علامه طباطبایی
۵	برنامه‌ریزی درسی	علامه طباطبایی	آقا	۲۴	مدیریت رفتار سازمانی	کرمان
۶	برنامه‌ریزی درسی	خوارزمی	خانم	۲۵	مدیریت رفتار سازمانی	کرمان
۷	برنامه‌ریزی درسی	علوم تحقیقات تهران	خانم	۲۶	مدیریت بازرگانی	یزد
۸	برنامه‌ریزی درسی	اصفهان	خانم	۲۷	روابط بین‌الملل	آزاد شهرضا
۹	روان‌شناسی تربیتی	آزاد واحد شهرکرد	آقا	۲۸	علوم سیاسی (آینده‌پژوهی)	شاهد
۱۰	روان‌شناسی تربیتی	لرستان	آقا	۲۹	حقوق نفت و گاز	تهران
۱۱	فیزیولوژی گیاهان زراعی	شهرکرد	خانم	۳۰	مشاوره	وزارت بهداشت
۱۲	فیزیولوژی گیاهان زراعی	صنعتی اصفهان	خانم	۳۱	معماری	آزاد شهرکرد
۱۳	کشاورزی گرایش اصلاح نباتات	شهرکرد	خانم	۳۲	برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	شهید بهشتی
۱۴	بیوتکنولوژی دارویی	انستیتو پاستور ایران	خانم	۳۳	شهرسازی	شهید بهشتی
۱۵	بیوتکنولوژی دارویی	انستیتو پاستور ایران	خانم	۳۴	فوتونیک	صنعتی مالک اشتر اصفهان
۱۶	بیوتکنولوژی دارویی	انستیتو پاستور ایران	خانم	۳۵	تربیت بدنی	تهران
۱۷	بیوتکنولوژی میکروبی	تهران	خانم	۳۶	آموزش ریاضی	فردوسی مشهد
۱۸	مدیریت صنعتی مالی	آزاد کرج	آقا	۳۷	زبان	آزاد کرج
۱۹	مدیریت صنعتی تولید	علوم تحقیقات تهران	خانم	۳۸	نانوشیمی	تهران

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش در قالب چهار سؤال پژوهشی و به صورت جداگانه ارائه شده‌اند. برای پاسخ به هر یک از پرسش‌ها، از روش تحلیل مضمون استفاده شد. نکته مهم آن است که هر یک از مضامین اصلی شامل چندین مضمون فرعی هستند؛ با این حال، برای جلوگیری از طولانی شدن مطالب، تنها نمونه‌ای از بیانات مصاحبه‌شوندگان برای هر مضمون اصلی و فرعی ذکر شده است تا وضوح مطالب حفظ شود.

پرسش اول پژوهش: دلایل داوطلبان برای ورود به دوره دکتری چیست؟ یافته‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها نشان داد که شرکت‌کنندگان دیدگاه‌های متفاوتی درباره دلایل ورود به دوره دکتری دارند. این دلایل در چهار مقوله اصلی دسته‌بندی شدند: ۱-علاقه شخصی و روحیات؛ ۲-ارتقای سطح علمی؛ ۳-کسب موقعیت‌های شغلی و اجتماعی برتر؛ ۴-انگیزه‌های بیرونی.

جدول (۳) مقوله‌ها و زیرمقوله‌های دلایل داوطلبان برای ورود به دوره دکتری

پرسش اول پژوهش: دلایل داوطلبان برای ورود به دوره دکتری			
شماره مضمون	مضامین اصلی	مضامین فرعی همراه با کد مصاحبه‌شوندگان	فراوانی
۱	علاقه شخصی و روحیات	علاقه به محیط دانشگاه، ادامه تحصیل، رشته، کسب علم و دانش و عضویت هیئت علمی	۲۴
		برخورداری از روحیه تحقیق و پژوهش	۴
۲	ارتقای سطح علمی	کسب اطلاعات علمی و مهارتی بیشتر	۱۲
		کسب اطلاعات تخصصی و عمیق در رشته تحصیلی	۲
		جبران خلأهای علمی مقاطع قبلی	۱
۳	کسب موقعیت شغلی و اجتماعی برتر	کسب موقعیت و مقبولیت اجتماعی برتر	۱۴
		یافتن شغل مناسب و ارتقای جایگاه شغلی	۱۵
		کسب درآمد بیشتر	۶
		تحصیل در آخرین مرحله تحصیلات رسمی	۸
۴	انگیزه‌های بیرونی	تشویق دوستان، استادان و خانواده	۴
		کسب بورس تحصیلی	۱
		رایگان بودن تحصیلات در دانشگاه‌های دولتی	۱

در ادامه به نظرات و دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان اشاره می‌شود:

۱- **علاقه شخصی و روحیات:** علاقه و اهداف فردی مشارکت‌کنندگان بیشترین تأثیر را در تصمیم آنها برای ورود به دوره دکتری داشته است؛ به طوری که بیش از نیمی از مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره کرده‌اند. برای نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۳ در بخش اول اظهارات خود بیان کرده است:

«در مورد اینکه دلایلم برای ورود به مقطع دکتری چی بود باید بگم دلایل مختلفی داشتم و چندین عامل باعث این تصمیم‌گیری شد اول اینکه علاقه به درس خواندن بود. خب من درس خواندن را از همان ابتدا خیلی دوست داشتم. یعنی هیچ وقت از سمت خانواده و اطرافیان هیچ اجباری بالاسر من نبود و هیچ وقت از سمت خانواده کنترل نمی‌شدم و خودم همیشه دوست داشتم که درسم را ادامه بدهم و همیشه هم شاگرداول بودم.»

همچنین در رابطه با علاقه به علم و تحصیل مصاحبه‌شونده شماره ۳۴ اظهار داشت:

«من به خاطر علاقه‌ای که از همان دوره دبیرستان و لیسانس و فوق لیسانس نسبت به ادامه تحصیل داشتم ... و اینکه هدفم هم این بود که در آینده عضو مفیدی توی دانشگاه باشم.»

در همین راستا مصاحبه‌شونده شماره ۳۵ بیان کرد:

«خب بنده از همون زمانی که در دوره کارشناسی تحصیل می‌کردم هدفم این بود که تحصیلاتم را تا مقاطع بالاتر ادامه بدم و خواسته قلبی من این بود که بتونم وارد این مقطع بشم و موفق بشم و خب انگیزه من اول علاقه‌مندی به این رشته و کسب علم بود.»

با توجه به اظهارات مصاحبه‌شوندگان چنین به نظر می‌رسد که بسیاری از افرادی که تا مقطع دکتری ادامه تحصیل می‌دهند، علاقه ادامه به تحصیل از ابتدا در وجود آنها بوده و عشق به ادامه به تحصیل به طور ذاتی با آنها عجین شده است. بنابراین هنوز در جامعه افرادی وجود دارند که ارزش ادامه تحصیل و یادگیری مادام‌العمر را مستقل از منافع مادی ارج می‌نهند و تحصیل را نه برای کسب درآمد بلکه برای ارتقای سطح علمی و بهره‌مندی از لذت ذاتی یادگیری دنبال می‌کنند.

۲- **ارتقای سطح علمی:** کسب دانش و مهارت‌های بیشتر و ارتقای سواد علمی، در میان ۱۵ نفر از شرکت‌کنندگان پژوهش به عنوان یکی از دلایل اصلی برای ورود به مقطع دکتری مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای دارد. به عنوان نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۶ کسب دانش را از مهم‌ترین دلایل خود ذکر کرده است؛ چنان‌که در بخشی از مصاحبه او آمده است:

«تفاوت عمده کارشناسی ارشد و دکتری، اون چیزی که من حس کردم، خیلی تخصصی تر شما وارد می‌شید، شما برا ارشد، پایان‌نامه‌تون به ترم روش کار می‌کنی و دفاع می‌کنی، چیزی که وجود داشت و خیلی من دوستش داشتم این بود که خیلی تخصصی تر بررسی می‌کردیم، ریز به ریز و جزئی تر در بحث دکتری بررسی می‌شد.»

در همین راستا مصاحبه‌شونده شماره ۲۳ اظهار کرد:

«چند سالی که قبل از دوره دکتری در سیستم کار کردم، احساس کردم در جاهایی ضعف و کمبود دانش دارم و بعد با افرادی مواجه میشدم، به ویژه یکی از همکارانم بسیار به موضوعات مسلط بود و بعد متوجه شدم ایشان در مقطع دکتری تحصیل کرده است و احساس میکردم در کاری که دارم انجام میدهم ضعف دارم و این ضعف با درس خواندن برطرف می شود.»

همچنین مصاحبه شونده شماره ۲ اظهار کرد: «یکی از مهم ترین دلایل من جهت شرکت در دوره دکترا این بود که بودن در فضای آکادمیک را دوست دارم یعنی ارشدم که تمام شد، یکسالی وقفه افتاد و بعد احساس کردم که علاقه دارم باز هم در جو دانشگاه باشم.»

بر اساس گفته های مصاحبه شوندگان، یکی از دلایل اصلی ادامه تحصیل در مقطع دکتری، ارتقای دانش تخصصی آنان در حوزه های علمی و شغلی است. داوطلبان بر این باورند که با ورود به مقطع دکتری می توانند به سطح علمی بالاتری دست یابند، دانش خود را به روز نگه دارند و از نظر آکادمیک در جایگاه بالاتری قرار گیرند. از این رو، ادامه تحصیل در این مقطع برای آنان پاسخی به نیاز علمی و تخصصی شان تلقی می شود.

۳- کسب موقعیت شغلی و اجتماعی برتر: از دیدگاه مصاحبه شوندگان کسب درجه دکتری در ارتقا و کسب موقعیت اجتماعی و شغلی بالاتر، بسیار مؤثر است. در این راستا مصاحبه شونده شماره ۱۸ اظهار کرد:

«در عین حال در جامعه ای زندگی می کنیم که خیلی وقت ها برای اثبات یک حرف درستمون، (مخاطبمون نه خودمون) نیاز به این داریم که حتماً از شخصی که مدرک معتبری داره یک حرفی را بشنویم و قبول کنیم. البته من فکر می کنم این یکی از مشکلات جامعه هست که فکر می کنیم یک شخص باید حتماً مدرک دانشگاهی داشته باشه.»

در رابطه با موقعیت شغلی بهتر مصاحبه شونده شماره ۱۶ بیان کرد:

«شاید مهم ترین انگیزه من از ادامه تحصیل پیدا کردن یک شغل مناسب بود. بعد از گرفتن لیسانس چون شغل مناسبی پیدا نکردم در آزمون فوق لیسانس شرکت کردم و ادامه دادم. بعد از دوره فوق لیسانس به صورت حق التدریس در دانشگاه پیام نور مشغول به کار شدم، اما چون بعد از چند سال از پیدا کردن شغل مناسب و دائم ناامید شدم تصمیم گرفتم در دوره دکتری ادامه تحصیل دهم.»

همچنین مصاحبه شونده شماره ۲ اظهار داشت:

«به هر حال اگر بخوایم کاری در زمینه رشته ام انجام دهم، وضعیت جامعه ما طوری است که افرادی که مدرک بالاتری دارند، جایگاه بهتری دارند، به خاطر همین سعی کردم وقت یکساله ای برای قبولی در این مقطع بگذارم و این مدرک دکترا را هم داشته باشم که اگر خواستم کاری در زمینه رشته ام انجام بدهم وقتش نگذرد.»

با توجه به اظهارات مصاحبه شوندگان، یکی از دلایل مهم برای ادامه تحصیل در مقطع دکتری، دستیابی به موقعیت های شغلی برتر و در پی آن ارتقای جایگاه اجتماعی است. بسیاری از داوطلبان حاضرند چندین سال

زمان و هزینه صرف کنند تا در نهایت به موقعیت شغلی و اجتماعی مطلوب‌تری دست یابند. با این حال، باید توجه داشت که این رویکرد با روحیه همه افراد سازگار نیست؛ به نظر می‌رسد افرادی که نگرشی کمال‌گرایانه دارند و تمایل دارند همه چیز را در سطح عالی تجربه کنند، چنین طرز تفکری داشته و برای دستیابی به موقعیت‌های برتر، تلاش بیشتری می‌کنند.

۴- انگیزه‌های بیرونی: انگیزه‌های بیرونی نیز در تصمیم داوطلبان برای ورود به مقطع دکتری بی‌تأثیر نبوده است. از جمله این عوامل می‌توان به تشویق و اصرار خانواده، دوستان، استادان و سایر اطرافیان، تنوع رشته‌ها در این مقطع، امکان ادامه تحصیل رایگان در دانشگاه‌های دولتی و همچنین بهره‌مندی از بورس تحصیلی اشاره کرد. در همین راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ به نقش این انگیزه‌ها چنین اشاره کرد:

«دیدن عنوان این رشته باعث شد این حس در من ایجاد بشه که رشته جدیدی هست و ممکنه استقبال خوب و زیادی ازش بشه مثلاً برای بورس گرفتن یا برای هیئت علمی شدن و این باعث شد که من تصمیم بگیرم یک تغییر گرایشی داشته باشم در دوره دکتری و در دوره دکتری ادامه بدم.»

مصاحبه‌شونده شماره ۱۹ نیز اظهار داشت:

«انتخاب درست و شایسته استاد راهنما در مقطع ارشد بسیار بسیار مهم است. کسی که برای ادامه تحصیل به من خیلی انگیزه داد و همیشه راهنمایی ام کرد دلیل اولی بود که باعث شد در مقطع دکتری ادامه تحصیل دهم تا دوباره افتخار شاگردی چنین استاد با دانش بالا و دلسوز را داشته باشم. دلیل دوم حمایت و تشویق‌های خانواده بود که ادامه مسیر را برایم آسان نمود و توانستم با موفقیت وارد مقطع دکتری شوم.»

همان‌گونه که از اظهارات مصاحبه‌شوندگان برمی‌آید، یکی دیگر از دلایل ورود به مقطع دکتری، انگیزه‌های بیرونی یا به عبارتی انگیزه‌های معنوی و غیرمادی است. این دسته از انگیزه‌ها با ایجاد جذابیت، میل درونی افراد را به ادامه تحصیل در مقطع دکتری برمی‌انگیزد و به‌عنوان عاملی مهم در تصمیم‌گیری آنان عمل می‌کند. جذابیت برخی رشته‌ها، گسترش ارتباطات بین‌فردی و تشویق خانواده و دوستان از جمله این عوامل به شمار می‌روند.

پرسش دوم پژوهش: ملاک‌های انتخاب دانشگاه توسط داوطلبان کدام‌اند؟ یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که مصاحبه‌شوندگان در رابطه با ملاک‌های انتخاب دانشگاه توسط داوطلبان نظرات متفاوتی داشتند که نظرات آنها در سه مقوله اصلی: ۱- سابقه علمی استادان؛ ۲- شرایط دانشگاهی (آکادمیک)؛ ۳- بعد مسافت تا دانشگاه دسته‌بندی شده است.

جدول (۴) مقوله‌ها و زیرمقوله‌های ملاک انتخاب دانشگاه توسط داوطلبان دوره دکتری

پرسش دوم پژوهش: ملاک انتخاب دانشگاه توسط داوطلبان دوره دکتری			
شماره مضمون	مضامین اصلی	مضامین فرعی همراه با کد مصاحبه‌شوندگان	فراونی
۱	سابقه علمی استادان	تخصص و مهارت استادان	۸
		آشنایی قبلی دانشجویان نسبت به استادان گروه	۳
		حیطه پژوهشی استادان با توجه به علاقه دانشجوی	۲
		میزان همکاری استادان با دانشجویان مخصوصاً افراد شاغل	۱
		ارتباط استادان با مقامات بالادستی	۱
۲	شرایط آکادمیک (دانشگاهی)	سطح علمی و رتبه‌بندی دانشگاه	۱۱
		محدودیت در انتخاب دانشگاه	۵
		امکانات و تجهیزات دانشگاهی	۳
		دانشگاه مقطع پیشین	۲
		حمایت مالی دانشگاه	۲
		روند منطقی پذیرش دانشجوی	۱
		سابقه فرصت مطالعاتی	۱
		دانشگاه سراسری	۱
		نزدیکی محل زندگی	۸
۳	بعد مسافت تا دانشگاه		

در ادامه به نظرات و دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان اشاره می‌شود:

۱- **سابقه علمی استادان:** در ارتباط با ملاک انتخاب دانشگاه بیشتر مصاحبه‌شوندگان به نقش و جایگاه استادان توجه و ویژه‌ای نشان دادند. آنها به مواردی همچون همکاری استادان با دانشجویان، خبرگی در تدریس و تسلط به مباحث روز اشاره کرده‌اند. به‌عنوان نمونه مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ چنین بیان کرده است:

«قطعاً اساتید دانشگاه یکی از ملاک‌های من بود، من رزومه اساتید دانشگاه را مطالعه کردم، چون اساتید مهم هستند اساتیدی که بدونید دراون رشته حرفی برای گفتن دارن، سابقه عملی اساتید و اینکه اساتید در چه دانشگاه‌هایی تحصیل کرده‌اند آیا از دانشگاه‌های معتبر فارغ‌التحصیل شده‌اند یا خیر؟ ببینم چه روابطی با مقامات بالادستی دارند که بتوانیم صدایمان را به گوششان برسانیم و دیگری پایان‌نامه‌هایی که آن اساتید برداشته بودند که آیا مرتبط با علایق من بود یا نه.»

همچنین مصاحبه‌شوندگان به شناخت قبلی از استادان اشاره کرده و آن را یکی از ملاک‌های مهم در انتخاب

دانشگاه دانسته‌اند. در همین راستا مصاحبه‌شونده شماره ۱ اظهار کرد:

«وجود اساتید با سوابق علمی درخشان در آن دانشگاه و برنامه‌هایی که آن اساتید داشتند در انتخاب من تأثیرگذار بود و من دانشگاه مورد نظر خودم را انتخاب کردم.»

مصاحبه‌شونده شماره ۵ نیز بیان کرد:

«من از قبل در واقع دانشگاهم را انتخاب کرده بودم، برحسب علائق و مباحث آکادمیک که در نظر داشتم و شناختی که از اساتید داشتم، اون اولویتی که در واقع برایم مهم بود، دانشگاهی را انتخاب کردم که بتونه این چالش‌ها و این علائق من را پوشش بده، روی این حساب با انتخاب قبلی ورود کردم.»

همچنین مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ اظهار کرد:

«تورشته من (شیمی) هر دانشگاهی زمینه کار عملی مشخصی داره. مثلاً در زمینه الکتروشیمی دو سه تا استاد هستند که تاپ این رشته در این موضوعات هستند و مسلماً دانشجویان ترجیح میدن دکتراشون رو با این اساتید کار کنند و این یک موضوع هست برای انتخاب دانشگاه، به نظر من انتخاب استاد هست که به انتخاب دانشگاه ارجحیت داره و به نظر من روی شناختی که روی اساتید داریم این کار رو انجام میدیم و من هم یکی از اولویت‌ها برای انتخاب دانشگاه همین بود.»

یکی دیگر از عوامل مهمی که مصاحبه‌شوندگان به عنوان ملاک انتخاب دانشگاه مورد توجه قرار داده‌اند، سطح علمی استادان است. داوطلبان به این موضوع اهمیت می‌دهند که سوابق علمی استادان در چه سطحی قرار دارد، در چه حوزه‌هایی فعالیت می‌کنند و آیا زمینه‌های پژوهشی آنان با علایق داوطلبان هم‌راستا است یا خیر. به‌طور کلی، رزومه علمی استادان، رساله‌هایی که با دانشجویان خود کار کرده‌اند، مقاله‌های منتشرشده و سایر دستاوردهای علمی از جمله معیارهایی است که متقاضیان ورود به دوره دکتری در فرایند انتخاب دانشگاه مورد توجه و بررسی قرار می‌دهند.

۲- شرایط دانشگاهی (آکادمیک): مصاحبه‌شوندگان شماره ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۳، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰ به شرایط دانشگاه مورد نظر اشاره کرده‌اند. از جمله مصاحبه‌شونده شماره ۲۰ به سابقه فرصت مطالعاتی که دانشگاه در اختیار دانشجویان قرار می‌دهد، اشاره کرده و ملاک خود را از انتخاب دانشگاه این مورد بیان کرده است. در موردی دیگر مصاحبه‌شونده شماره ۶ درباره کمک‌هزینه‌های تحصیلی که دانشگاه پرداخت می‌کند، اظهار داشت: «چون رشته من تحقیقاتی بود و باید هزینه زیادی برای دفاع و رساله پرداخت می‌کردم این دانشگاه را انتخاب کردم چون غیر از هزینه‌های رساله و پژوهش که دانشگاه تقبل می‌کرد، امکان فروش طرح به فراگاه خاتم یا خود دانشگاه وجود داشت.» در همین راستا مصاحبه‌شونده شماره ۹ اظهار کرد:

«دانشگاه ما چون وزارت بهداشت بود کلاً یک دانشگاه بیشتر نداشت ولی چون رشته ما در وزارت علوم هم بوده، من بیشتر به خاطر حقوق و مزایای وزارت بهداشت و دوره کارورزی که داره اون را انتخاب کردم.»

مصاحبه شونده شماره ۶، ۱۹، ۲۰ از امکانات و شرایط تجهیزات آزمایشگاهی دانشگاه صحبت کرده اند و با توجه به ماهیت عملی رشته شان این موضوع در انتخاب دانشگاه برایشان قابل توجه بوده است.

مصاحبه شونده شماره ۷، ۱، ۳، ۹، ۱۵، به مسئله محدودیت انتخاب دانشگاهی اشاره کرده اند و چون فقط چند دانشگاه رشته مورد پذیرش آنها را دارد، مجبور به انتخاب بوده اند. چنانچه مصاحبه شونده شماره ۷ اظهار داشت: «به خاطر اینکه گرایش من یک گرایش محدودی بود و در ایران فقط چهار دانشگاه تهران، گیلان، اصفهان و کرمان دارد من مجبور به انتخاب بین این دانشگاه ها بوده ام.»

همچنین مصاحبه شونده شماره ۱۹ اظهار کرد:

«بدون شک هر کسی در درجه اول تمایل دارد در دانشگاه های معتبر درس بخواند چون هم از لحاظ بار علمی اساتید و هم از لحاظ امکانات دانشگاهی و آزمایشگاهی به ویژه برای دانشجویانی که پایان نامه آنها بخش عملی دارد ملاک مهمی می باشد.»

۳- بعد مسافت تا دانشگاه: مصاحبه شوندگان شماره ۱۴، ۱۲، ۱۱، ۱۳، ۷، ۱۸، ۱۶، ۲۰، ۱۹، به بعد مسافت در انتخاب خود اشاره کرده اند. مواردی از جمله نزدیکی دانشگاه به محل زندگی و محیط کار از اولویت های آنان برای انتخاب دانشگاه بوده است.

در همین راستا مصاحبه شونده شماره ۱۶ اظهار کرد:

«مهم ترین ملاک من برای انتخاب دانشگاه علاوه بر اینکه جز دانشگاه های خوب باشد نزدیکی به محل زندگیم بود. من هر سه مقطع تحصیلی را در دانشگاه اصفهان گذراندم. دانشگاه اصفهان از لحاظ علمی دانشگاه خوبی است. از آنجا که وابستگی زیادی به خانواده ام داشتم سعی کردم دانشگاهی انتخاب کنم که هم از لحاظ علمی وضعیت خوبی داشته باشد و هم نزدیک محل زندگی خانواده ام باشد.»

همچنین مصاحبه شونده شماره ۱۸ اظهار کرد:

«اولویت اولم که شهر خودم اصفهان بود منتها دانشگاه اصفهان سالی که من کنکور دادم در رشته من هیچ پذیرشی نداشت و این رو من متأسفانه بعد از مرحله دوم کنکور فهمیدم یعنی بعد از اینکه رتبه من اومد و من می خواستم انتخاب دانشگاه کنم دیدم که اسم دانشگاه اصفهان نیست پس من بالا جبار انتخاب شهر خودم را از دست دادم. پس من علاوه بر رنکینگ دانشگاه که برام مهم بود تو اولویت هام سعی کردم نزدیک ترین جا به محل زندگیم رو انتخاب کنم.»

بر اساس تحلیل دیدگاه های مصاحبه شوندگان، یکی دیگر از دلایل انتخاب دانشگاه، نزدیکی به محل زندگی است. این عامل به ویژه برای دانشجویان دختر اهمیت بیشتری داشته است؛ چراکه در فرهنگ ما خانواده ها ترجیح می دهند دختران مجرد در کنار خانواده باشند و در صورتی که متأهل هم باشند - به ویژه آنهایی که دارای فرزند هستند - مسئولیت های خانوادگی موجب می شود دانشگاه نزدیک تر را در اولویت قرار دهند. افزون بر این، برخی از داوطلبان شاغل نیز به دلیل محدودیت های سازمانی و حذف امکان مأموریت تحصیلی در بسیاری از

سازمان‌ها، ناگزیر به انتخاب دانشگاه در همان شهری هستند که مشغول به کارند. بنابراین، برای این دسته از داوطلبان - که تعدادشان قابل توجه است - فاصله مکانی بر رتبه دانشگاه ارجحیت دارد.

پرسش سوم پژوهش: راهکارهای گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری چیست؟ یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که مصاحبه‌شوندگان دیدگاه‌های متفاوتی در خصوص راهکارهای گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری داشتند. این دیدگاه‌ها در پنج مقوله اصلی دسته‌بندی شدند: ۱- مهارت مطالعه؛ ۲- روحیه پژوهشگری؛ ۳- روابط اجتماعی مؤثر؛ ۴- مدیریت و اختصاص زمان؛ ۵- داشتن تمرکز و حضور مستمر در محیط دانشگاه.

جدول (۵) مقوله‌ها و زیرمقوله‌های راهکارهای گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری

پرسش سوم پژوهش: راهکارهای گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری			
شماره مضمون	مضامین اصلی	مضامین فرعی همراه با کد مصاحبه‌شوندگان	فراوانی
۱	مهارت مطالعه	توسعه دانش فراتر از کتاب‌های دانشگاهی	۹
		بررسی موضوعات و پژوهش‌های جدید و به‌روز	۷
		مطالعه دقیق و گسترده منابع اصلی و منابع معرفی شده توسط استادان	۷
		یادداشت‌برداری و ضبط سخنان استاد	۳
		آگاهی از مباحث اصلی رشته	۳
		استفاده از اطلاعات مقاطع تحصیلی قبلی	۲
۲	روحیه پژوهشگری	خواندن مقاله‌های جدید، معتبر، داخلی و خارجی	۵
		تحقیق و جست‌وجو درباره موضوعات و مسائل مرتبط با رشته	۵
۳	روابط اجتماعی مؤثر	ارتباط با افراد متخصص رشته در داخل و خارج از کشور	۶
		برقراری ارتباط علمی با استادان متفاوت	۳
		توانایی مطالعه مقاله‌های لاتین	۲
		شرکت فعال در سمینارها و همایش‌ها	۲
		رابطه دوستانه با همکلاسی‌ها	۱
۴	مدیریت و اختصاص زمان	اختصاص وقت کافی برای مطالعه و انجام فعالیت‌ها	۷
		آمادگی و سازمان‌دهی فعالیت‌های ترم طبق طرح درس استاد	۱
۵	داشتن تمرکز و حضور مستمر در محیط دانشگاه	نداشتن اشتغال و مشغله فکری	۷
		آمادگی جسمی، فکری و علمی در کلاس	۴
		حضور مداوم در همه کلاس‌ها	۲

در ادامه به نظرات و دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان اشاره می‌شود:

۱- **مهارت مطالعه:** اغلب مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که تهیه و مطالعه منابع به‌روز و فراتر رفتن از منابع معمول، از مهم‌ترین عوامل موفقیت در دوره دکتری است. آنان به عواملی همچون توسعه دانش فراتر از کتاب‌های دانشگاهی، بررسی موضوعات و پژوهش‌های جدید در سطح جهانی، آگاهی از مباحث اصلی رشته، انجام مطالعات تطبیقی و یادگیری عمیق مطالب اشاره کردند.

در همین زمینه، مصاحبه‌شونده شماره ۳۶ اظهار داشت:

«برای هر درسی البته اساتید هر رشته و هر درس تکالیفی به دانشجو می‌دهند به نظر می‌رسد حالا ما یکی دوسال که گذرانیم در دوره دکتری متوجه شدیم که خیلی مطالعات باید وسیع باشد بعد فرقی هم نمی‌کند که منبع فارسی باشد یا لاتین باشد خیلی باید زیاد بخوانی یک درسی ارائه شده حتماً باید زیر و بم و الفبای آن را بدانی همه چیز را باید بدانی تا بتوانی موفق شوی.»

مصاحبه‌شونده شماره ۳۱ نیز این مفهوم را به شکل زیر بیان کرد:

«برای اینکه بتوانیم با موفقیت بگذرانیم، باید این را در نظر بگیریم که چیزی به اسم تمام شدن نداریم. در دوره دکترا قرار نیست چیزی تمام شود، همه چیز شروع می‌شود. می‌فهمیم که چقدر علوم و دست‌یافتنی‌هایی وجود دارند که ما هنوز در موردشان تحقیقی نکرده‌ایم و هنوز به آنها دست پیدا نکردیم. برای اینکه بخواهیم با موفقیت بگذرانیم، علم و پژوهش اینجا، کنار هم جواب می‌دهد. مطالعاتمان باید به‌روز باشد و هیچ وقت متوقف نشود.»

مصاحبه‌شوندگان یکی از عوامل عبور موفقیت‌آمیز از دوره دکتری را داشتن مهارت و دانش نحوه مطالعه کردن می‌دانند. به نظر می‌رسد دانشجویانی از این دوره راضی هستند و می‌توانند این دوره را با موفقیت طی کنند که علاوه بر کسب دانش به نحوه کسب آن نیز توجه می‌کنند. اینکه چگونه به دانش روز مجهز شوند، چگونه منابع مرتبط با رشته خودشان را به دست آورند، چگونه با افراد مطلع در خصوص رشته خودشان ارتباط بگیرند، نحوه پژوهش و پژوهشگری در رشته خودشان را بدانند، اینها از جمله مواردی است که به دانشجویان این مقطع کمک خواهد کرد که این دوره تحصیلی را با کیفیت هر چه بهتر و به‌طور موفقیت‌آمیز طی کنند.

۲- **روحیه پژوهشگری:** یکی دیگر از عوامل مورد تأکید مصاحبه‌شوندگان برای موفقیت در دوره دکتری، علاقه‌مندی به پژوهش و تحقیق است. به‌عنوان نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ بر مطالعه مقاله‌های جدید، مصاحبه‌شونده شماره ۲ بر مطالعه مقاله‌های اساسی و پایه‌ای رشته، و مصاحبه‌شونده شماره ۴ بر اهمیت توجه به مقاله‌های داخلی و خارجی تأکید داشتند.

در همین راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۳۰ اهمیت پژوهش را این‌گونه بیان کرد:

«از نظر من باید دانشجوی دکترا مدام در حال مطالعه و مدام در حال پژوهش باشه این نظر شخصی منه و من واقعیتش به واحدهای درسی در این مقطع درسی دکترا اعتقاد ندارم به آزمون جامع اعتقاد ندارم و سیستم آموزشی

که از نظر من درست هستش سیستم نمیدونم اسمشو دقیق چی میگن بریتیش میگن چی میگن فکر می‌کنم که بریتیشه که واحد درسی دیگه نیاز نیست شما فقط مقاله می‌نویسی و پژوهش می‌کنید. از نظر من دکتر باید اینجوری باشه مرتب دانشجو باید در حوزه‌های مختلف خودش بره مطالعه بکنه و مرز دانش رو گسترش بده.» همچنین مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ اظهار کرد:

«مهم‌ترین نکته برای دانشجو دکتری این هست که به‌روز باشه و اینکه خیلی باید مطالعه کنه خیلی مقاله بخونه، مطالعه تخصصی و کلاسیک تو رشته خودش یک بحثه، جدای از اون باید خیلی مقاله‌های جدید بخونه، خیلی وقت بذاره برای اینکه ببینه روی چه موضوعاتی کار میشه، چه زمینه‌هایی جای کار داره و کلاً خیلی باید به روز باشه.»

طبق اظهارات مصاحبه‌شوندگان، پژوهش و تحقیق در دوره دکتری، علاقه به مطالعات فراتر از چارچوب درسی، مطالعه گسترده در حوزه‌های مختلف و همچنین چاپ مقاله، از جمله عواملی هستند که موفقیت بیشتر دانشجویان این مقطع را تضمین می‌کنند. به‌طور کلی، به نظر می‌رسد دانشجویان دکتری برای گذر موفقیت‌آمیز از این دوره نیازمند مطالعه عمیق‌تر در زمینه‌های مختلف و کسب دانش کافی و به‌روز در حوزه تخصصی خود هستند. بنابراین، افراد نباید خود را محدود به درس‌ها و منابع مشخص کنند، بلکه لازم است در حوزه‌های متنوع به تحقیق و پژوهش بپردازند و روحیه پژوهشگری را در خود تقویت نمایند.

۳- روابط اجتماعی مؤثر: مصاحبه‌شوندگان ۲۰، ۱۵، ۱۴، ۸، ۶، ۳، ۳۸، ۲۳ به مسئله داشتن ارتباط علمی مناسب با استادان و افراد متخصص در داخل و خارج از کشور و مصاحبه‌شونده شماره ۲۰ ایجاد روابط دوستانه با همکلاسی‌ها و مصاحبه‌شوندگان شماره ۸ و ۳۸ شرکت در سمینارها و همایش‌ها را از عوامل لازم برای سپری کردن موفقیت‌آمیز دوره دکتری دانسته‌اند.

در همین راستا مصاحبه‌شونده شماره ۳۸ بیان نمود:

«گذراندن دوره‌های آموزشی با موفقیت و تلاش در جهت کسب و ارتقای سطح سواد و کمک گرفتن از اساتید و نظرخواهی از اساتید در ارتباط با پایان‌نامه و دفاع از تز و رساله نهایی، تلاش در جهت نوشتن مقاله‌های به‌روز و آپدیت؛ شرکت در همایش‌ها و سمینارهای مرتبط، ارتقای روش‌های علمی و آشنایی با متدها و تجهیزات و تکنیک‌های روز دنیا، استمرار و تلاش در جهت ترجمه مقالات انگلیسی‌زبان، استفاده مستمر از کانال‌ها و منابع اطلاعاتی و تحقیقاتی برای افزایش دانش درج مقاله و ترجمه مقاله و ثبت مقاله و استفاده از روش‌های روز در دنیا...»

مصاحبه‌شوندگان یکی دیگر از عوامل موفقیت در دوره دکتری را داشتن روابط علمی و مشارکت‌های پژوهشی عنوان نموده‌اند. به نظر می‌رسد شرکت دانشجویان این دوره در سمینارها، وبینارها، گردهمایی‌های علمی، داشتن مقاله‌ها و پژوهش‌های مشترک با همکلاسی‌ها یا دانشجویان و استادان رشته‌های دیگر و مواردی از این دست

می تواند راه را برای پیشرفت علمی و کسب دانش بیشتر در حوزه های دیگر برای دانشجویان این دوره هموار نماید.

۴- مدیریت و اختصاص زمان: صرف وقت کافی برای مطالعه و پژوهش از دیگر مواردی بود که به نظر مصاحبه شونده گان در دوران تحصیل دکتری اهمیت زیادی دارد. به ویژه مصاحبه شونده گان شماره ۳، ۴، ۶، ۷، ۸، ۳۰ و ۳۵ بر ضرورت داشتن وقت کافی برای انجام فعالیت ها تأکید کردند و مصاحبه شونده شماره ۵ نیز به اهمیت آماده بودن از ابتدای ترم بر اساس طرح درس استاد اشاره نمود.

همچنین، مصاحبه شونده شماره ۳۵ اظهار داشت:

«باید توجه کرد که تحصیل در دوره دکتری نیاز به تلاش زیاد و صرف وقت داره ... با مقاطع پایین تر متفاوت هست ... فرد باید تحصیل را در اولویت اول زندگیش قرار بده و بالطبع خیلی از مسائل دیگه زندگیش را برای مدتی در درجه اهمیت کمتر قرار بده ... باید برنامه ریزی کنه و زمان بیشتری را برای درس خواندن و پژوهش اختصاص بده.» مصاحبه شونده شماره ۴ نیز اظهار کرد: «خب در مقطع دکتری باید زمان گذاشت، حالا من این طوری کردم که مرخصی بدون حقوق گرفتم، بعضی از دوستان سرکار هم می رفتند، خب این خللی هم وارد نمیکنه، اگه کسی مدیریت زمان و زمان بندی را بدونه، چون من واقعاً در این مورد مشکل داشتم.» علاوه بر آن، مصاحبه شونده شماره ۳۰ اظهار کرد: «از نظر من دکترای خودش یک شغل تمام وقت و شما بابت شغلتون همین جور که از ساعت ۸ صبح تا ۵ بعد از ظهر ۸ ساعت کاری زمان می گذارید بابت این شغلتون هم باید به همین صورت زمان بگذارید.»

مسلماً یکی از عوامل موفقیت در هر زمینه ای، داشتن برنامه ریزی و مدیریت زمان است. در دوره دکتری نیز، به گفته مصاحبه شونده گان، مدیریت زمان می تواند به عبور موفقیت آمیز از این مقطع کمک کند؛ به ویژه زمانی که دانشجویان علاوه بر تحصیل، با مشغله هایی مانند اشتغال، تأهل و مسئولیت های خانوادگی و فرزند درگیر هستند. بنابراین، داشتن برنامه ریزی دقیق و مدیریت زمان برای سامان دهی این مسائل ضرورت می یابد.

۵- داشتن تمرکز و حضور مستمر در محیط دانشگاه: داشتن تمرکز و حضور مستمر در محیط دانشگاه: مصاحبه شونده گان شماره ۳، ۷، ۸، ۱۷، ۲۰، ۲۴ و ۳۴ به نداشتن دغدغه و مشغله فکری برای دانشجویان دکتری اشاره کردند. همچنین مصاحبه شونده گان شماره ۸، ۲۳، ۳۲، ۳۳، ۳۵ و ۳۷ بر ضرورت حضور پیوسته در کلاس ها و برخورداری از آمادگی جسمی، ذهنی و علمی برای موفقیت در این دوره تأکید داشتند.

مصاحبه شونده شماره ۳۷ چنین بیان داشت:

«موفقیت در گذراندن دروس دوره دکتری یکی حضور مستمر در کلاس ها و نهایت استفاده از مطالب ارائه شده توسط اساتید، مطالعه مقالات مرتبط در سایت های متناسب، مطالعه منابع مشابه و تحقیق و تفحص بیشتر در مورد موضوعات و مواردی که ارائه می شود و فعالیت های خارج از کلاس می تواند مؤثر باشند.»

همچنین مصاحبه شونده شماره ۲۳ اظهار کرد:

«اگر کسی بخواهد واقعا چیزی یاد بگیرد دو چیز مهم است: یکی حضور در کلاس و دوم پروژه‌ها و کارهای جانبی. من در ارشد هم همین رویه را داشتم و اگر پروژه‌ای به من محول می‌شد و آن را برعهده می‌گرفتم به زبان اصلی و پروپیمون بود، چون این فرصتی است که ما برای یادگیری داریم، تحت فشار کلاس و استاد این کارها را انجام می‌دهیم.»

عدم اشتغال به کارهای دیگر و تمرکز تمام‌وقت بر تحصیل، باعث موفقیت افراد در این دوره می‌شود. مصاحبه‌شونده شماره ۳۴ در این باره چنین گفت:

«به نظر من یک دانشجوی دکترا... واقعا دارم این را میگم از صمیم قلبم... باید دغدغه‌ای به جز دانشجوی بودن نداشته باشه... بعضی‌ها شاغلند... این دوره براشون خیلی سخت میشه... من زمانی که دانشجوی دکترا بودم شاغل نبودم... همه فکر و تمرکز روی درس بود... وقتی تمرکز را بگذاری روی یک کار می‌تونی بیشتر هم در آن زمینه پیشرفت کنی و علمت را به‌روزتر کنی و اطلاعاتت را بیشتر کنی... به نظر من باید تمرکز روی یک حیطه باشه... حالا بعضی‌ها شاغل هستند ولی از کسانی که شاغل نیستند بیشتر تلاش می‌کنند ولی وقتی یک مقطع را به‌خصوص دکترا که مقطع مهمی هم هست را می‌گذرونی باید فکرت محدود باشه به همون حیطه.»

مصاحبه‌شوندگان یکی دیگر از عوامل عبور موفقیت‌آمیز از دوره دکتری را دوری از اشتغال به امور دیگر دانسته و تأکید کرده‌اند که در این دوران لازم است دانشجویان از مشغله‌های فکری و کاری فاصله گرفته و تمرکز خود را بر این مقطع و مسائل مربوط به آن بگذارند. با این حال، شواهد موجود نشان می‌دهد که این ادعا به‌طور صددرصد درست نیست؛ چراکه، اولاً بسیاری از دانشجویان این دوره به دلیل شرایط سنی بالاتر و تشکیل خانواده ناچار به اشتغال هستند، و ثانیاً مواردی مشاهده شده است که دانشجویان با وجود داشتن مشغله‌های متعدد توانسته‌اند این دوره را با موفقیت طی کرده و حتی عملکرد بهتری نسبت به برخی دانشجویان بدون مشغله داشته باشند. بنابراین، به نظر می‌رسد مدیریت زمان و برنامه‌ریزی دقیق می‌تواند در کنار سایر مسئولیت‌ها به دانشجویان این دوره کمک کند.

پرسش چهارم پژوهش: راهکارهای تدوین یک رساله باکیفیت که هم برای جامعه مفید باشد و هم برای فرد چگونه است؟ یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که مصاحبه‌شوندگان درخصوص نحوه نگارش یک رساله باکیفیت، هم برای جامعه و هم برای فرد، دیدگاه‌های متفاوتی داشته‌اند. این دیدگاه‌ها در چهار مقوله اصلی دسته‌بندی شده است: ۱- انتخاب موضوع مناسب؛ ۲- تشکیل تیم پژوهشی قوی؛ ۳- تقویت دانش رساله‌نویسی؛ ۴- داشتن طرح و برنامه دقیق.

جدول (۶) مقوله‌ها و زیرمقوله‌های نحوه نگارش یک رساله باکیفیت و مفید برای جامعه و فرد

پرسش چهارم پژوهش: نحوه نگارش یک رساله باکیفیت و مفید برای جامعه و فرد			
شماره مضمون	مضامین اصلی	مضامین فرعی همراه با کد مصاحبه‌شوندگان	فراوانی
۱	انتخاب موضوع مناسب	کاربردی بودن	۱۷
		غور در منابع	۱۷
		بدیع و به‌روز بودن	۱۳
		تناسب با علاقه و توانایی‌های دانشجو	۱۲
		پیشینه پژوهشی	۷
		نیازسنجی موضوع	۷
		توسعه و گسترش مرزهای دانش	۶
		رفع نیازهای آکادمیک	۴
۲	تشکیل تیم پژوهشی قوی	مرتبط بودن حوزه کاری و نظر استادان راهنما با موضوع رساله	۱۲
		حمایت دانشگاه	۶
		استادان توانمند در حوزه علمی - پژوهشی	۴
		مشاوره با افراد مجرب	۲
		روابط بین فردی اعضای گروه	۱
۳	تقویت دانش رساله‌نویسی	دانش روش تحقیق	۶
		آشنایی با نرم‌افزارها و فناوری اطلاعات و جست‌وجو در پایگاه داده‌ها	۳
		تسلط به زبان انگلیسی	۲
		مسلط به قوانین تدوین و نگارش متن	۱
		دانش پروپوزال‌نویسی	۱
۴	داشتن طرح و برنامه دقیق	ارائه جدول زمان‌بندی و اختصاص زمان کافی	۶
		برآورد هزینه - فایده	۳
		هدف‌گذاری	۱

در ادامه به نظرات و دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان اشاره شده است.

۱- انتخاب موضوع مناسب: اغلب مصاحبه‌شوندگان بر نقش تعیین‌کننده موضوع در ارائه یک رساله باکیفیت تأکید داشته‌اند. به باور آنان، موضوع باید هدفمندانه و با صرف زمان کافی و مطالعه دقیق انتخاب شود؛ به گونه‌ای

که دانشجو بتواند دلایل منطقی و مستدلی برای انتخاب آن ارائه دهد. همچنین بهتر است با انتخاب موضوع رساله علاوه بر مطابقت با علایق و توانایی‌های خود، در جهت حل یکی از مشکلات جامعه یا رفع نیازهای صنایع کشور نیز گام مؤثری بردارد. از سوی دیگر، نوآوری و به‌روز بودن موضوع اهمیت دارد و رساله باید ظرفیت توسعه و گسترش مرزهای علم و دانش را داشته باشد.

در همین راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ معتقد است:

«در نوشتن رساله از نظر من موضوعی بهتره/انتخاب بشه/ که شما بتونی درد خاصی را از جامعه برطرف کنی، مثلاً در دانشگاه کمبریج دانشجو موضوعش این بوده که چطور میشه رسوبات داخل لوله‌های یک کارخانه را کم کرد؟ خب این موضوع رسالتش بود. بعد اون دانشجو در آزمایشگاه می‌ومد قابلمه می‌سایید؛ آزمایش را در یک قابلمه انجام می‌داد، در نظر یک مشکل خیلی ساده بود، ولی در عمل یک معضلی را برای کارخانه‌ها برطرف می‌کرد.»

مصاحبه‌شونده شماره ۲۹ نیز در این باره اظهار کرد:

«در خصوص رساله یکی اینکه تعیین موضوع هست که از همه مهم‌تر است. این موضوع جای کار داشته باشد، امکان ایجاد یک چارچوب نظری را در خودش فراهم داشته باشد و دوم اینکه کاربردی باشد و بتواند در واقع بعد از نظم‌دهی و سامان‌دهی رساله بتوانیم آن را در عرصه عمل به مرحله اجرا در بیاوریم.»

مصاحبه‌شوندگان شماره ۳، ۱۰، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۳۳ و ۳۴ انتخاب موضوع متناسب با علایق و توانمندی‌های دانشجو را از نکات مهم در اجرای یک رساله موفق دانسته‌اند. در همین زمینه، مصاحبه‌شونده شماره ۳۳ اظهار داشته است:

«هرچقدر دانشجو مشتاق‌تر، پیگیرتر و علاقه‌مندتر باشه نسبت به موضوع، مطمئناً اساتید هم کمک‌های بیشتری به او می‌کنند و راهکارهای بیشتری به او انتقال می‌دهند و او هم با تلاش خودش می‌تونه از این افراد تیم پژوهش بهره لازم را ببرد و بتواند رساله خوبی را آماده نماید.»

با توجه به اینکه انتخاب موضوع رساله از مهم‌ترین عوامل در تدوین یک رساله باکیفیت است، مصاحبه‌شوندگان نیز بر انتخاب موضوعی کاربردی و مفید، که در عین حال با علایق و توانمندی‌های دانشجو همخوانی داشته باشد، تأکید کرده‌اند. طبق اظهارات آنها، برای انتخاب یک موضوع مناسب، عواملی همچون به‌روز بودن، پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه و صنعت، همخوانی با علایق و تناسب با سطح دانش و توانایی دانشجو از فاکتورهای مؤثر و تعیین‌کننده محسوب می‌شوند.

۲- تشکیل تیم پژوهشی قوی: مصاحبه‌شوندگان شماره ۱، ۳، ۶، ۱۰، ۱۲، ۱۷، ۱۸، ۱۹ و ۲۰ به اهمیت تشکیل یک تیم پژوهشی متشکل از دانشجو، استاد راهنما، استاد مشاور و مشاوران باتجربه در حوزه موضوع مورد نظر اشاره کرده‌اند. به باور آنان، نحوه ارتباط میان اعضای این گروه پژوهشی — اعم از تعامل دانشجو با استاد راهنما،

ارتباط میان استادان راهنما و مشاور، و همچنین حمایت‌های دانشگاه - نقشی مؤثر در پیشبرد اهداف رساله دارد. مصاحبه‌شوندگان همچنین بر حمایت‌های مادی و معنوی دانشگاه تأکید داشته و بیان کرده‌اند که دانشگاه، علاوه بر فراهم کردن امکانات و تجهیزات لازم، باید زمینه استفاده دانشجویان از منابع خارجی، دسترسی به ژورنال‌های علمی و نیز بهره‌مندی از استادان مجرب خارج از دانشگاه به‌عنوان استاد مشاور را فراهم سازد. افزون بر این، استفاده از استادان راهنمای متخصص و مرتبط با موضوع رساله از دیگر نکات مهمی است که می‌تواند در کیفیت نهایی رساله تأثیرگذار باشد.

در همین راستا مصاحبه‌شونده شماره ۳ بیان داشته است:

«باید بگم یکی از عوامل مؤثر در انجام یک رساله خوب اساتید راهنمایی هستند که انتخاب می‌شوند. اساتید در جایگاه خودشان خوب هستند، عالی هستند اما خب مثلاً من با بعضی از اساتید نمی‌توانستم ارتباط خوبی داشته باشم و باید با اساتیدی کار کرد که بتوان باهاشون ارتباط خوبی داشت و برای دانشجو هم وقت بگذارند. حوزه کاری اساتید هم باید مرتبط با رساله باشد، صرفاً اینکه استادی دارای رتبه بالا باشد و ما باهاش ارتباط خوبی داریم کافی نیست. حوزه کاری و تخصص استاد در رابطه با موضوع رساله خیلی مهم است.»

مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ نیز در این خصوص بیان داشته است:

«باید بگم یکی از عوامل مؤثر در انجام یک رساله خوب، اساتید راهنمایی هستند که انتخاب می‌کنیم. اینکه استاد راهنمایی که انتخاب می‌کنیم چقدر سواد علمی و توانایی برش در دانشکده و دانشگاه دارد. تا چه اندازه حوزه کاری، علایق و سوابق پژوهشی استاد راهنما متناسب با حوزه علایق پژوهشی ماست. آیا استاد راهنمای منتخب در زمینه موضوع مورد نظر سابقه پژوهشی و کار علمی دارد یا نه؟»

همچنین مصاحبه‌شونده شماره ۲۸ اظهار کرد:

«در مورد رساله به استاد راهنما هم واقعا خیلی بستگی دارد بعضی استاد راهنماها هستند که ممکن است خیلی برایشان دست آورد دانشجویشان مهم نباشد، بنابراین با استادهای خوب کار کردن و روی موضوع خوب کار کردن و کلا دانشجوی خوبی بودن، از همه مهم تر است در کل از سوال اول تا آخر بر می‌گردد به خود دانشجو که چقدر تلاش کند چقدر زحمت بکشد و پشتکار داشته باشد و بخواهد به آن هدفی که مدنظرش است، برسد.»

همچنین مصاحبه‌شونده شماره ۱۸ به حمایت‌های دانشگاه از رساله دانشجویان دکتری اشاره نموده و بیان داشته است:

«دانشگاه علاوه بر اینکه لازم است از دانشجویان این دوره حمایت‌های مالی کند باید از جنبه معنوی هم دانشجویان را مورد حمایت قرار دهد. مثلاً یکی از کارهایی که دانشگاه در این زمینه می‌تونه انجام بده لینک کردن دانشجویان به صنعت و شرکت‌های خارج از دانشگاه جهت انجام رساله‌های کاربردی و مورد استفاده صنعت است.»

یکی دیگر از عواملی که مصاحبه‌شوندگان به عنوان فاکتوری مهم در تدوین یک رساله باکیفیت به آن اشاره کرده‌اند، انتخاب استاد راهنمای متناسب با موضوع است. به نظر می‌رسد هم‌راستا بودن تخصص و حوزه پژوهشی استاد راهنما با موضوع رساله می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای کیفیت رساله داشته باشد. از این رو توصیه می‌شود دانشجویان در انتخاب استاد راهنما، تناسب تخصص او با موضوع مورد نظر خود را به عنوان یک معیار اساسی مدنظر قرار دهند.

۳- تقویت دانش رساله‌نویسی: مصاحبه‌شوندگان شماره ۳، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۷، ۱۸، ۲۲، ۲۳، ۳۷، ۳۸ از جمله عوامل مؤثر در تدوین یک رساله خوب را تسلط به روش‌های متنوع تحقیق و پژوهش و مهارت پروپوزال‌نویسی دانسته‌اند. به نظر برخی از آنها داشتن پیش‌زمینه پژوهشی و ارائه مقاله‌های متعدد می‌تواند به تقویت سطح دانش رساله‌نویسی و تسلط بیشتر بر اجرای رساله کمک کند. همچنین تسلط بر جست‌وجو در پایگاه داده‌های مختلف و تقویت زبان انگلیسی از دیگر عوامل مؤثر در دسترسی به منابع علمی متعدد و مفید ارزیابی شده است. در همین رابطه مصاحبه‌شونده شماره ۳ بیان داشته است:

«در زمینه انجام یک رساله خوب باید حتماً با پایگاه‌های اطلاعاتی مثل اسکوپوس و غیره آشنایی وجود داشته باشد. نحوه سرچ کردن در این پایگاه‌های اطلاعاتی خودش یک کارگاه هست و نحوه سرچ کردن خودش مهم است و باید برای یاد گرفتنش وقت گذاشت. روش مرور نظام‌مند و سرچ کردن در موفقیت رساله خیلی مهم است. همچنین پروپوزال خوب، به نظر من موضوع و پروپوزال جزء برترین بخش‌ها است که در پروپوزال نباید عجله کرد و باید وقت و زمان گذاشت.»

در این رابطه مصاحبه‌شونده شماره ۱۷، تسلط به نکات نگارشی و اصول تدوین یک متن مؤثر و مفید را از الزامات انجام یک رساله خوب و مؤثر عنوان نموده و معتقد است:

«برای ارائه یک رساله خوب باید نکات نوشتاری هم رعایت بشه و اینکه شخص قابلیت این را داشته باشه که یک اثر خوب بنویسه و تحویل بده، این مورد باعث ارائه خروجی مناسب از رساله خواهد شد. من خودم از پایان‌نامه سه تا مقاله خارجی استخراج کردم.»

مصاحبه‌شونده شماره ۱۸ هم در این رابطه بیان داشت:

«تنها چیزی که در این رابطه میتونم بگم: مطالعه، مطالعه و مطالعه است. هر چقدر فرد بتونه بهتر جستجو کنه و به انواع ژورنال‌ها و مقالات جدید دسترسی داشته باشه و اطلاعات به‌روز و دست‌اولی به دست بیاره تو این زمینه کمک‌کننده است. همچنین برای نوشتن یک رساله پیش‌نیازهایی باید رعایت شود که یکی از اون پیش‌نیازها، آگاهی از روش‌های تحقیق در اون رشته است.»

در همین راستا مصاحبه‌شونده شماره ۲۲ اظهار کرد:

«برای اینکه رساله خوبی بنویسیم باید منابع انگلیسی معتبر و کارهای جدیدی که در کشورهای خارجی انجام

گرفته را بررسی کنیم و ببینیم که آیا نتایج ما همسو با این نتایج بوده یا نه و بسنده نکنیم به کارهایی که فقط در کشور خودمون صورت گرفته. بنابراین نیاز به تحقیق و پژوهش و تسلط بر زبان انگلیسی است.»

طبق اظهارات مصاحبه‌شوندگان، عامل دیگر و تأثیرگذار در تدوین یک رساله باکیفیت، تسلط بر دانش رساله‌نویسی است. به نظر می‌رسد آگاهی از روش‌های تحقیق و پژوهش در رشته مربوطه، تسلط بر زبان انگلیسی، دانش استفاده از فناوری اطلاعات و نیز مهارت در نگارش و تدوین متون علمی از جمله مواردی هستند که می‌توانند نقش مؤثری در ارتقای کیفیت رساله ایفا کنند.

۴- داشتن طرح و برنامه دقیق: از منظر مصاحبه‌شوندگان شماره ۲، ۳، ۶، ۸، ۱۳، ۱۶، ۲۲، ۲۹ و ۳۵، لازم است دانشجوی دوره دکتری از همان ترم اول روی موضوع و نحوه اجرای رساله تمرکز داشته و طرح‌ریزی‌های لازم را انجام دهد. داشتن جدول زمان‌بندی دقیق که مراحل انجام پژوهش را از صفر تا صد مشخص کند، همراه با برآورد هزینه، امکانات و ابزارهای مورد نیاز، از موارد ضروری برای برنامه‌ریزی دقیق و ورود حساب‌شده به اجرای پژوهش محسوب می‌شوند.

در این خصوص مصاحبه‌شونده شماره ۳ معتقد است:

«زمان‌بندی یکی از مواردی است که خیلی مهم می‌باشد. معمولاً دانشجویان دکتری که خودم هم جزء آنها هستم اراشون دیر می‌شود چرا؟ چون زمان‌بندی ندارند و به بقیه نگاه می‌کنند که کارشون ۵ سال یا ۶ سال طول کشیده و می‌گویند عیبی ندارد. دانشجوی باید از همان اول و در هر مرحله یک/جدول/ زمان‌بندی داشته باشد و کارها را مطابق آن انجام دهد، چون طولانی شدن این دوره باعث خستگی و حتی انصراف دانشجو می‌شود. اما اگر تلاش شود در همان چهار سال بازمان‌بندی درست، دانشجو پیش رود که هر مرحله را با یک دسته‌بندی مشخص جلو ببرد باعث می‌شود تا فرد بتواند رساله خوب و با کیفیت طبق زمان مشخص و بدون خستگی از تحصیل ارائه کند»

در همین رابطه، مصاحبه‌شونده شماره ۸ بر برآورد هزینه-فایده قبل از شروع کار و حتی پیش از نگارش پروپوزال تأکید کرده و بیان داشته است:

«به منظور کارایی رساله دکتری از لحاظ هزینه و مسائل اقتصادی در ابتدا نیاز است که دانشجو قبل از تنظیم پروپوزال چندماه در همان حوزه وارد عمل شده تا بتواند چالش‌ها و هزینه‌های مورد نیاز را برآورد نموده و در این زمینه بهتر گره‌گشایی کند.»

بر اساس نظرات مصاحبه‌شوندگان و شواهد موجود، یکی دیگر از عوامل مهم در تدوین یک رساله باکیفیت، داشتن برنامه دقیق و جدول زمان‌بندی شده قبل از شروع فرایند تدوین رساله است. مدیریت زمان و برنامه‌ریزی دقیق، ترسیم نقشه راه، برآورد هزینه-فایده و آینده‌نگری از جمله مواردی هستند که می‌توانند دانشجویان دوره دکتری را در تدوین یک رساله باکیفیت یاری دهند. هر چه افق دید دانشجو در تدوین رساله هرچند مبهم،

روشن تر باشد، وی بهتر می تواند چالش ها و مشکلات مسیر را پیش بینی کرده و برای آن برنامه ریزی دقیق تری انجام دهد.

بحث و نتیجه گیری

دوره دکتری یکی از مهم ترین مقاطع آموزشی است که نقش مهمی در تربیت نیروی انسانی ماهر و متخصص و پیشرفت جوامع دارد. این دوره به دلیل ایجاد پیشرفت و تحول علمی و تربیت نیروهای متخصص برای پاسخگویی به نیازهای جامعه، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. بر همین اساس، هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر گذراندن موفقیت آمیز مقطع دکتری بود. بر اساس یافته های پژوهش، عوامل متعددی بر موفقیت داوطلبان در مقطع دکتری و اخذ مدرک تأثیرگذار است. در این پژوهش، ابتدا دلایل داوطلبان برای ورود به مقطع دکتری بررسی شد، چرا که اهداف و انگیزه های دانشجویان از عوامل مهم موفقیت آنها در این مقطع محسوب می شود. دلایل داوطلبان برای ورود به مقطع دکتری در چهار مضمون اصلی و دوازده مضمون فرعی دسته بندی شد.

مطابق اظهارات مصاحبه شوندگان، علاقه مندی به محیط دانشگاه و ادامه تحصیل، برخورداری از روحیه تحقیق و پژوهش، کسب اطلاعات علمی و مهارتی بیشتر و تشویق دوستان، استادان و خانواده، از جمله دلایل ورود به مقطع دکتری هستند که بر موفقیت داوطلبان تأثیر دارند. علاوه بر این، مفید بودن برای جامعه، کسب موقعیت و مقبولیت اجتماعی، یافتن شغل مناسب و ارتقای جایگاه شغلی نیز از دیگر دلایلی است که مصاحبه شوندگان به آن اشاره کردند. این یافته ها با نتایج پژوهش های حاجی حیدری و همکاران (۱۳۹۴)، ایمان زاده و همکاران (۱۳۹۸)، نسانگانویمانا (۲۰۱۸) و باثو (۲۰۱۸) همسو است.

پژوهش حاضر در راستای یافته برخورداری از روحیه تحقیق و پژوهش به عنوان یکی از دلایل داوطلبان برای ورود به دوره دکتری، با پژوهش حاجی حیدری و همکاران (۱۳۹۴) هم راستا است. در تحقیق نسانگانویمانا (۲۰۱۸) نیز به علاقه مندی داوطلبان به تحقیق و پژوهش، ارتباط با مراکز تحقیقاتی و کارگروهی به عنوان عوامل موفقیت در دوره دکتری تأکید شده است که این نتایج با یافته های پژوهش حاضر همخوانی دارد.

همچنین، نتایج پژوهش حاضر از آن جهت با پژوهش باثو و همکاران (۲۰۱۸) هم راستا است که یکی از دلایل ورود دانشجویان به مقطع دکتری، ورود به مشاغل به شکل حرفه ای ذکر شده است. در نتایج پژوهش حاضر نیز دانشجویان به کسب اطلاعات علمی و مهارتی بیشتر با هدف ارتقای شغلی اشاره کرده اند.

در رابطه با ملاک های انتخاب دانشگاه توسط داوطلبان می توان گفت یکی از عوامل مؤثر بر موفقیت دانشجویان در مقطع دکتری، انتخاب دانشگاه بر اساس معیارهای مورد نظر خود آنان است. در صورتی که دانشجویان با توجه به این معیارها وارد دانشگاه شوند، با انگیزه و جدیت بیشتری برای دستیابی به موفقیت در دوره دکتری تلاش خواهند کرد. بر اساس نظرات مصاحبه شوندگان، ملاک های انتخاب دانشگاه در سه مضمون اصلی و چهارده

مضمون فرعی دسته بندی شدند. از دیدگاه آنها، عواملی همچون آشنایی قبلی با استادان، میزان تخصص و مهارت استادان، حوزه های پژوهشی آنان، سطح علمی و رتبه بندی دانشگاه، امکانات و تجهیزات موجود، حمایت های مالی دانشگاه و همچنین نزدیکی به محل زندگی از جمله مهم ترین معیارها در انتخاب دانشگاه به شمار می آیند. بنابراین می توان نتیجه گرفت که دانشجویان در مقطع دکتری، دانشگاه هایی را در اولویت قرار می دهند که از نظر رتبه و امکانات در سطح بالاتری قرار داشته و دارای استادان برجسته و متخصص باشند.

یافته های این بخش از پژوهش با بخشی از نتایج نسونگانویماننا (۲۰۱۸) همخوانی دارد. در پژوهش او به ارتباط دانشگاه با مراکز تحقیقاتی بزرگ به عنوان یکی از عوامل اجتماعی مؤثر در موفقیت دانشجویان دکتری اشاره شده است. چنین ارتباطی نه تنها در ارتقای رتبه علمی دانشگاه ها نقش مهمی ایفا می کند، بلکه در پژوهش حاضر نیز به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر موفقیت در دوره دکتری مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین یافته های این پژوهش با نتایج مطالعه سیامپا و وُلف (۲۰۱۹) نیز همسو است. در پژوهش آنها عوامل نهادی به عنوان یکی از مؤلفه های اصلی موفقیت در دوره دکتری مطرح شده است. در یافته های پژوهش حاضر نیز سطح علمی و رتبه بندی دانشگاه، امکانات و تجهیزات، و حمایت های دانشگاه از دانشجویان در رساله نویسی به عنوان عوامل نهادی شناسایی شده اند.

در رابطه با گذراندن موفقیت آمیز دوره دکتری، نظرات مصاحبه شونده ها در پنج مضمون اصلی و هجده مضمون فرعی دسته بندی شد. بر اساس دیدگاه آنان، می توان نتیجه گرفت عواملی همچون بررسی موضوعات جدید و به روز، توسعه دانش فراتر از کتاب های دانشگاهی، مطالعه منابع معرفی شده توسط استادان، یادداشت برداری و ضبط سخنان استادان، مطالعه مقاله های جدید معتبر، تحقیق و جست و جو درباره موضوعات و مسائل مرتبط با رشته، ارتباط با افراد متخصص در داخل و خارج کشور، شرکت فعال در سمینارها و همایش ها، ایجاد روابط دوستانه با همکلاسی ها، نداشتن اشتغال و مشغله های ذهنی، اختصاص وقت کافی برای مطالعه و فعالیت های علمی، حضور مداوم در تمامی کلاس ها و همچنین آمادگی جسمی، ذهنی و علمی در کلاس، از جمله راهکارهای مؤثر برای موفقیت در این دوره به شمار می آیند.

یافته های این بخش از پژوهش با نتایج مطالعه نسونگانویماننا (۲۰۱۸) همسو است؛ وی خودغنی سازی و کار گروهی را از جمله عوامل مؤثر در موفقیت دوره دکتری معرفی کرده است. همچنین نتایج این بخش با پژوهش کریلی و لالیتس (۲۰۱۹) نیز همراستا است؛ در پژوهش آنان، تأملات عمیق دانشجو و لذت بردن از فرایند تحقیق به عنوان عوامل تأثیرگذار در تکمیل موفقیت آمیز دوره دکتری مطرح شده است. علاوه بر این، یافته های مطالعه سیامپا و وُلف (۲۰۱۹) نیز با نتایج این پژوهش همخوانی دارد؛ آنان نیز یادگیری خودراهبر، عوامل بین فردی نظیر حمایت همکلاسان و استادان و همچنین عوامل نهادی را از جمله مؤلفه های اثرگذار در عبور موفقیت آمیز از این دوره معرفی کرده اند.

دیدگاه مصاحبه‌شوندگان در خصوص نحوه نگارش یک رساله باکیفیت و مفید برای فرد و جامعه، در چهار مضمون اصلی و بیست و یک مضمون فرعی طبقه‌بندی شد. بر اساس نظرات آنان، انتخاب موضوع مناسب، کاربردی، متناسب با علاقه و توانایی دانشجو مهم‌ترین عامل در تدوین یک رساله مفید است. چنین موضوعی باید بدیع و به‌روز بوده و موجب پاسخ به نیازهای آکادمیک و گسترش مرزهای دانش شود. از سوی دیگر، تشکیل یک تیم پژوهشی توانمند در تدوین یک رساله مفید بسیار کاربردی است. طبق دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، حمایت‌های دانشگاه، حضور استادان متخصص و ماهر، مشاوره با افراد صاحب‌نظر، تناسب موضوع رساله با حوزه کاری استادان راهنما و همچنین کیفیت روابط بین‌فردی اعضای گروه از عوامل مؤثر در این زمینه به شمار می‌آیند.

علاوه بر این، مصاحبه‌شوندگان بر اهمیت برخورداری از دانش رساله‌نویسی تأکید داشتند. این دانش شامل آگاهی از روش تحقیق، تسلط بر نرم‌افزارها و فناوری‌های اطلاعاتی، توانایی جست‌وجو در پایگاه‌های داده، آشنایی با اصول تدوین و نگارش علمی، تسلط بر زبان انگلیسی و مهارت پروپوزال‌نویسی است. نهایتاً، عامل مهمی که به نظر مصاحبه‌شوندگان نقش تعیین‌کننده‌ای در نگارش رساله دارد، داشتن طرح و برنامه‌ریزی دقیق است. در این راستا، تهیه جدول زمان‌بندی، اختصاص زمان کافی برای پژوهش، برآورد هزینه‌مفایده و هدف‌گذاری از جمله اقداماتی است که می‌تواند به نگارش رساله‌ای مفید برای فرد و جامعه منجر شود.

نتایج این بخش از پژوهش، همسو با یافته‌های پژوهش حاجی‌حیدری و همکاران (۱۳۹۴) است که تولید علم و گسترش مرزهای دانش، کارگروهی و تیمی، نگارش آثار علمی و کارآفرینی را به‌عنوان اهداف مهم و تأثیرگذار در موفقیت دوره دکتری عنوان نموده‌اند. این نتایج همچنین با یافته‌های پژوهش سیامپا و ولف (۲۰۱۹) همخوانی دارد که بر تأثیر عوامل نهادی مانند آموزش شیوه‌های نگارش در حمایت از دانشجویان دکتری و عبور موفقیت‌آمیز از این دوره تأکید کرده‌اند. انطباق دیگر، با یافته‌های اسوردلیک و هال (۲۰۲۰) است که رساله‌نویسی را با سطح رفاه و انگیزه دانشجویان مرتبط دانسته و آن را از عوامل موفقیت در این دوره معرفی نموده‌اند. با توجه به اینکه گذراندن موفقیت‌آمیز مقطع دکتری و اخذ مدرک، با چالش‌ها و موانع متعددی همراه است، پیشنهادهای زیر به‌منظور کمک به حل این مشکلات ارائه می‌گردد:

- ✓ دانشگاه راهکارهایی برای ایجاد علاقه و انگیزه به فعالیت‌های پژوهشی در دانشجویان بیندیشد.
- ✓ دانشجویان توانایی برقراری روابط علمی با استادان مختلف و برقراری روابط دوستانه و علمی با همکلاسی‌های خود داشته باشند.
- ✓ دانشجویان وقت کافی برای انجام فعالیت‌ها و پروژه‌های این دوره در نظر بگیرند و در این خصوص برنامه‌ریزی لازم را داشته باشند.
- ✓ برگزاری دوره‌های آموزشی شیوه‌های نگارش علمی در دانشگاه برای حمایت از دانشجویان دکتری

- ✓ دانشگاه با صنعت و شرکت های دانش بنیان در ارتباط بوده و تلاش نماید موضوعات رساله های دکتری در جهت موضوعات کاربردی و مورد نیاز آنها هدایت کند.
 - ✓ دانشگاه برای کمک به تقویت بنیه علمی دانشجویان، ایجاد انگیزه و هدایت آنها به سمت انجام رساله های کاربردی تر، آموزش های بین رشته ای را در دستور کار خود قرار داده و ارتباطات بین رشته ای را تسهیل نماید.
 - ✓ ارائه حمایت های مالی و علمی به دانشجویان دوره دکتری.
 - ✓ استادان برای عبور موفقیت آمیز از این دوره به دانشجویان کمک و راهنمایی کنند.
 - ✓ استادان سعی کنند امکان ارتباط دانشجویان با مجامع و محافل علمی داخل و خارج از دانشگاه را فراهم نمایند.
 - ✓ استادان، دانشجویان دوره دکتری را به تحقیق و پژوهش تشویق کنند و فضای مناسب را در کلاس برای انجام فعالیت های گروهی فراهم نمایند.
 - ✓ استادان ضمن به روزرسانی اطلاعات خود، دانشجویان را نیز به کسب دانش روز و جدید ترغیب نمایند.
- تقدیر و تشکر**
- بدین وسیله از دانشجویان دکتری رشته برنامه ریزی درسی و مدیریت آموزشی ورودی سال ۱۴۰۰ دانشگاه اصفهان، جهت همکاری در این پژوهش تشکر و قدردانی می شود.

References

- Ali, A., & Kohun, F. (2007). Dealing with Social Isolation to Minimize Doctoral Attrition--A Four Stage Framework. *International Journal of Doctoral Studies*, 2.
- Arbidane, I., Khachatryan, N., & Znotina, D. (2019). The necessity of an effective study approach in doctoral education. *Latgale National Economy Research*, 1(11), 5-14.
- Asghari, F., & Nemati, M. A. (2016). The challenge of the quality of PhD thesis in Iran (based on the concept of value Chain). *Journal of Iranian Cultural Research*, 9(2), 159-191. [In Persian]
- Bao, Y., Kehm, B. M., & Ma, Y. (2018). From product to process. The reform of doctoral education in Europe and China. *Studies in Higher Education*, 43(3), 524-541.
- Berelson, B. (1960). *Graduate Education in the United States*. McGraw-Hill Book Company.
- Bowen, W., & Rudenstine, N. (1992). *In pursuit of the Ph.D.* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cahusac de Caux, B. (2019). A short history of doctoral studies. Wellbeing in doctoral education: *Insights and guidance from the student experience*, 9-17.

- Ciampa, K., & Wolfe, Z. (2019). Preparing for dissertation writing: Doctoral education students' perceptions. *Studies in Graduate & Postdoctoral Education*, 10(2), 86-108.
- Creely, E., & Laletas, S. (2020). Transitions, transformations and finding success. A phenomenological analysis of the experiences of a doctoral student in early candidature. *Higher Education Research & Development*, 39(3), 439-453.
- Emami Sigaroodi, A., Dehghan Nayeri, N., Rahnavard, Z., & Nori Saeed, A. (2012). Qualitative research methodology: phenomenology. *Journal of Holistic Nursing & Midwifery*, 22(2), 56-63. [In Persian]
- Gittings, G., Bergman, M., Shuck, B., & Rose, K. (2018). The impact of student attributes and program characteristics on doctoral degree completion. *New Horizons in Adult Education & Human Resource Development*, 30(3), 3-22.
- Haji Heydari, F., Jafari, P., & Arasteh, H. (2015). Comparison of missions and goals of specialized doctorate courses in Iran and some countries of the world. *Iranian Journal of Higher Education*, 7(4), 105-141 [In persian].
- Imanzadeh, A., Alipour, S., & Mohammadzadeh, S. (2019). Examining the experiences of Female Graduate Students of the University of Tabriz from Absurdity and Meaningless: A Phenomenological Study. *Women & Family Studies*, 12(43), 125-154. doi: 10.30495/jwsf.2019.668808. [In Persian]
- Jones, B. E., Combs, J. P., & Skidmore, S. T. (2019). Admission criteria for educational leadership doctoral students in one US doctoral program. *International Journal of Doctoral Studies*, 14, 351.
- Kehm, B. M., Shin, J. C., & Jones, G. A. (2018). Conclusion: doctoral education and training—a global convergence?. *Doctoral Education for the Knowledge Society: Convergence or Divergence in National Approaches?*, 237-255.
- Keshmiri, H., & Sajjadi, K. (2020). Investigating the relationship between satisfaction of environmental factors and students' academic achievement. *Technology of Education Journal (TEJ)*, 14(3), 533-540. doi: 10.22061/jte.2019.4160.2012. [In Persian]
- Khozaei, F., Naidu, S., Khozaei, Z., & Salleh, N. A. (2015). An exploratory study of factors that affect the research progress of international PhD students from the Middle East. *Education+ Training*, 57(4), 448-460.
- Litalien, D., & Guay, F. (2015). Motivation at PhD stage: The role of doctoral support structures and interpersonal relationships. *International Journal of Educational Research*,

- (84), 33-42.
- Ma, R. (2019). Advanced academic literacy development: A case study of a successful Chinese doctoral student. *Language, Culture & Curriculum*, 32(2), 207-222.
- Marhaban, S., Mukminatien, N., Widiati, U., Sulisty, T., Suhastyanang, W. D., Puspitasari, Y., & Muslem, A. (2021). Strategies employed by EFL doctoral candidates in dissertation writing completion. *Studies in English Language & Education*, 8(2), 546-560.
- Morelli, C. (2021). Doctoral Autonomy: Determinative factors correlated with success in doctoral programs using quantitative positivist deductive logic and qualitative constructionist inductive analytical research frameworks.
- Moshirzadeh, H. (2019). A Pathological Analysis of Policy-making in Higher Education: The Case of Testing and Admission to IR PhD Program. *Iranian Journal of Public Policy*, 5(3), 209-234. [In Persian]
- Nsanganwimana, F. (2018). Students' motivations and socio-professional integration as drivers of doctoral program completion: a reflection on personal experience. *Rwandan Journal of Education*, 4(2), 33-43.
- Parhizgar, M. M., Etemadian, S., Amini, M., & salar, J. (2020). Analysis of Phenomenological Experiences of the Strategic Thinking Dimension. *Journal of Strategic Management Studies*, 11(44), 101-120106 [In Persian]
- Parvari, P. (2019). The transition from philosophy to methodology, a new reading of the phenomenology method: the foundation of philosophical approaches and implementation steps. *Sociological Studies*, 12(44), 87-106 [In Persian]
- Posselt, J. R. (2015). Disciplinary logics in doctoral admissions: Understanding patterns of faculty evaluation. *The Journal of Higher Education*, 86(6), 807-833.
- Pretorius, L., Macaulay, L., & Cahusac de Caux, B. (Eds.). (2019). *Wellbeing in doctoral education: Insights and guidance from the student experience*. Singapore: Springer Nature Singapore.
- Quality Assurance in Doctoral Education—results of the ARDE project (2013). EUA publications, 2013, p. 8.
- Samouei, R., Ashrafi-rizi, H., Soleymani, M. R., Yamani, N., & Kazempour, Z. (2024). Identifying the Challenges and Appropriate Solutions for Holding Comprehensive Exam for PhD Students in the Medical Sciences Universities: a Qualitative Research. *Research in Medical Education*, 15(4), 42-54. [In Persian]

- Spaulding, L. S., & Rockinson-Szapkiw, A. (2012). Hearing their voices: Factors doctoral candidates attribute to their persistence. *International Journal of Doctoral Studies*, 7, 199.
- Sverdlik, A., & Hall, N. C. (2020). Not just a phase: Exploring the role of program stage on well-being and motivation in doctoral students. *Journal of Adult & Continuing Education*, 26(1), 97-124.
- Syed Mohamed, A. T. F., Amir, A. F., Ab. Rahman, N. K., Abd Rahman, E., & Abdul Nasir, A. Q. (2020). Preparing for PhD: exploring doctoral students' preparation strategy. *Studies in Graduate & Postdoctoral Education*, 11(1), 89-106.
- Taqavi Qarabulagh, H., Abbaspour, A., Rahimian, H., & Pourkarimi, J. (2015). Exploratory analysis on Ph. D candidate issues in Iran (case study: educational sciences). *Higher Education Letter*, 7(28), 11-35. [In Persian]
- Tonbul, Y. (2014). A comparative study of selection, training and advisory practices for doctoral education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 263-282.
- van Rooij, E., Fokkens-Bruinsma, M., & Jansen, E. (2021). Factors that influence PhD candidates' success: the importance of PhD project characteristics. *Studies in Continuing Education*, 43(1), 48-67.
- Young, I. P. (2005). Predictive Validity of Applicants' Reference Information for Admission to a Doctoral Program in Educational Leadership. *Educational Research Quarterly*, 29(1), 16-25.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی